

PAÜ
EĞİTİM FAKÜLTESİ

EĞİTİM HUKUKU
DERS NOTLARI

Dr. Kahan Onur ARSLAN

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ
GENEL KAMU HUKUKU A.B.D.
ÖĞRETİM ÜYESİ

“İnsanlığa aday olarak doğarız; insanlığın kültürel birikimini eğitimle öğrenerek insanlaşırız.”¹

¹ Server TANİLLİ, **Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?**, Adam Yayınları, 1. Basım, Ekim 2004, s. 14.

BAŞLARKEN

Sevgili öğrenciler, kıymetli öğretmen adayları,

Elinizde bulunan ders notları, eğitim hukuku dersiniz kapsamında siz kıymetli öğretmen adaylarına temel düzeyde genel hukuk bilgisi ve yine temel düzeyde eğitim hukuku bilgisi vermeyi amaçlayan kısa ve öz bir metin olma iddiasındadır.

Sınıf içinde yapacağımız anlatımların ve karşılıklı fikir alışverişlerinin bu ders notların tamamlayıcısı olması hedeflenmektedir.

Bu ders notlarının, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Cumhuriyetimizin; bu nitelikleri benimsemiş ve bilimi mürşit edinmiş öğretmenlerine faydalı olması en büyük dileğimdir.

Bu dileğin gerçekleşmesi amacıyla çok da uzun olmayan bir süreçte fakat mümkün olduğunca özenle sürdürülen bir çalışmanın ürünü olarak hazırlanmış olan bu ders notlarında yer alan konular, özenle seçilmiş ve olabildiğince anlaşılabilir bir şekilde temel noktalar vurgulanmaya çalışılarak özetlenmiştir.

Elbette bu ders notlarının kusursuzluğu iddiasında değilim. Bu sebeple ders notlarını okurken tespit ettiğiniz hataları ve ders notlarına dair katkılarınızı kahanonurarslan@hotmail.com adresine göndererek bu ders notlarının daha iyi olması yönünde katkı sağlamanızdan memnuniyet duyacağımı belirtmek isterim.

Haklarını asla ödeyemeyeceğimi bildiğim kıymetli öğretmenlerime olan vefa borcumun bir parçası olarak siz kıymetli öğretmen adaylarına faydalı olması ümidiyle, tüm öğrencilerime başarılar dilerim.

Dr. Kahan Onur ARSLAN

Denizli '23

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN.....	1
İÇİNDEKİLER.....	i
<i>BİRİNCİ KİTAP</i>	1
<i>TEMEL HUKUK BİLGİSİ</i>	1
I. SOSYAL DÜZEN KURALLARI	2
II. HUKUKUN KAYNAKLARI.....	3
A. YAZILI KAYNAKLAR	3
B. YAZISIZ KAYNAK	3
C.YARDIMCI KAYNAKLAR:	3
III. YAPTIRIM	4
A. HUKUK KURALLARININ YAPTIRIM TÜRLERİ	4
1. Ceza	4
2. Cebri icra	4
3. Tazminat.....	4
4. Hükümsüzlük (Geçersizlik)	5
5. İptal	6
IV. HUKUKUN BÖLÜMLERİ	7
A. KAMU HUKUKU - ÖZEL HUKUK AYRIMI	7
B. KAMU HUKUKUNUN DALLARI	8
1. Anayasa Hukuku	8
2. İdare Hukuku	8
3. Vergi Hukuku	8
4. Ceza Hukuku.....	9
4.1. Ceza Hukukuna Hâkim Olan İlkeler	9
4.2. Suç ve Suçun Unsurları	9
4.3. Ceza Ehliyeti	9
4.3.1. Temyiz Kudreti (Ayırt etme gücü)	9
4.3.2. Yaş	10
4.3.3. Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler	10
C. ÖZEL HUKUKUNUN DALLARI	10
1. Medeni Hukuk	10
2. Medeni Kanunun Bölümleri - Başlangıç, Kişiler Hukuku, Borçlar Hukuku.....	11
1.1. Başlangıç Hükümleri	11
1.2. Kişiler Hukuku.....	11

Ölüm Karinesi:	12
Gaiplik:.....	12
Tam Ehliyetliler	15
Sınırlı Ehliyetliler	15
1.3. Borçlar Hukuku:.....	17
V. HUKUK KURALLARI İÇERİSİNDE BOŞLUK ve BOŞLUKLARIN DOLDURULMA YÖNTEMLERİ	18
A. KANUN BOŞLUĞU	18
1. Kural içi boşluk:	18
2. Örtülü boşluk:.....	18
3. Açık boşluk:	19
B. HUKUK BOŞLUĞU	19
<i>ANAYASA HUKUKU</i>	20
I. ANAYASA HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR.....	21
A. ANAYASACILIK DÜŞÜNCESİ VE DOĞUŞU.....	21
Anayasa:	21
B. ANAYASA TÜRLERİ.....	22
C. İKTİDAR TİPLERİ	23
D. DEMOKRASİ.....	23
II. TÜRKİYE’NİN ANAYASAL DÜZENİ	24
A. Sened-İ İttifak (1808).....	24
B. Tanzimat Fermanı (1839)	24
C. Islahat Fermanı (1856).....	24
D. Kanun-i Esasi (I. Meşrutiyet - 1876)	24
E. 1909 Değişiklikleri (II. Meşrutiyet – 1908’den Sonra).....	25
F. 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu).....	25
G. 1924 Anayasası (Teşkilat-I Esasiye Kanunu)	26
H. 1961 Anayasası	27
I. 1982 Anayasası.....	29
III. DEVLETİN TEMEL İLKELERİ.....	32
A. Cumhuriyetin Temel Niteliklerinin İncelenmesi	32
1. Cumhuriyetçilik İlkesi	32
2. Başlangıçta Belirtilen İlkeler	33
3. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet İlkesi	33
4. Laiklik İlkesi.....	33
5. Sosyal Devlet İlkesi	34
6. İnsan Haklarına Saygılı Devlet	34

7. Demokratik Devlet	35
8. Hukuk Devleti	35
<i>İDARE HUKUKU</i>	36
I. İDARE HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR	37
A. İdarenin Görevleri	37
B. İdare Hukukunun Özellikleri	38
II. TÜRK İDARE TEŞKİLATINA HÂKİM OLAN ANAYASAL İLKELER	38
MERKEZDEN YÖNETİM İLKESİ	38
A. Yetki Genişliği	38
B. Yerinden Yönetim İlkesi	39
C. İdarenin Bütünlüğü İlkesi	40
III. KAMU GÖREVLİLERİ	40
IV. DİSİPLİN HUKUKU.....	42
<i>İKİNCİ KİTAP</i>	43
<i>EĞİTİM HUKUKU</i>	43
I. EĞİTİM HAKKI	44
A. Eğitim Hakkının Tanımı ve Kapsamı	44
B. Eğitim Hakkını Düzenleyen Başlıca Uluslararası Antlaşmalar	46
1. İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi.....	46
2. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi.....	46
3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	46
4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	46
C. Eğitim Hakkının Türk Pozitif Hukukundaki Başlıca Dayanakları	47
1. 1982 Anayasası.....	47
2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu	48
3. İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu.....	48
4. Milli Eğitim Temel Kanunu	48
II. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN TEMEL İLKELERİ	48
1. Genellik ve eşitlik.....	48
2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları	48
3. Yöneltilme	49
4. Eğitim hakkı	49
5. Fırsat ve imkân eşitliği	49
6. Süreklilik	49
7. Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği	49
8. Demokrasi eğitimi	49

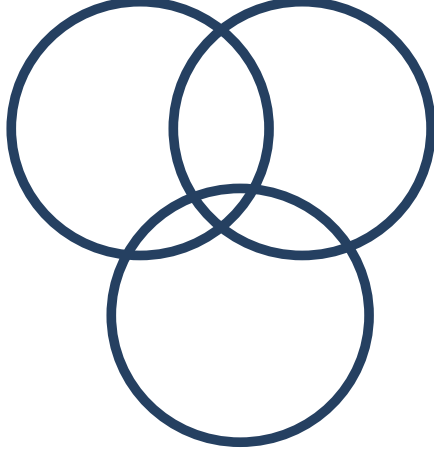
9. Laiklik.....	50
10. Bilimsellik	50
11. Planlılık	50
12. Karma eğitim	50
13. Eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği	50
14. Her yerde eğitim.....	51

BİRİNCİ KİTAP
TEMEL HUKUK BİLGİSİ

I. SOSYAL DÜZEN KURALLARI

Din Kuralları

Ahlak Kuralları

Hukuk Kuralları

HUKUK KURALLARININ UNSURLARI

- Toplumsal ilişkileri düzenleme
- Yetkili ve resmi bir otorite tarafından konulma
- Zorunlu olarak uyulma
- Maddi yaptırım ile desteklenme

	KAYNAĞI	YAPTIRIMI
Din Kuralları	İlahi	Manevi
Ahlak Kuralları	Toplum	Manevi
Hukuk Kuralları	Yetkili ve resmi bir otorite (Devlet)	Maddi

HUKUK İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ KAVRAMLAR	
Pozitif Hukuk	Belli bir memlekette, belli bir dönemde yürürlükte olan yazılı ve yazısız hukuk kurallarının tamamı (OLAN HUKUK)
Mevzu (yazılı) Hukuk	Resmi ve yetkili bir otorite tarafından YAZILI şekilde saptanmış olan hukuk kurallarının tamamı
Doğal (ideal, tabii) Hukuk	Sosyal gereksinimleri adalete en uygun bir biçimde karşılayacağı düşünülen hukuktur. (Olması gereken hukuk)
Tarihi Hukuk	Yürürlükten kalkmış olan hukuka denir.

Maddi Hukuk	Doğrudan kişilerin hukuki durumunu, kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen, kişilerin sahip olduğu hakları ve yüklediği borçları belirleyen kurallara denir.
Şekli Hukuk	Uyuşmazlıkların çözümünde izlenecek usulü gösteren kurallara denir.

II. HUKUKUN KAYNAKLARI

A. YAZILI KAYNAKLAR

Hukukun **asli kaynak**larıdır.

- Anayasa
- Kanun
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
- Yönetmelik

B. YAZISIZ KAYNAK

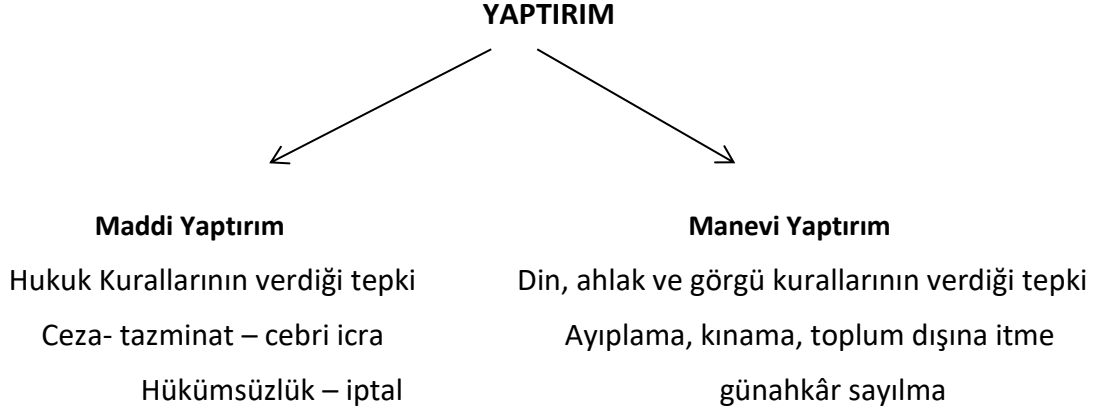
Tali kaynaktır. Bir hukuki sorunu çözümlemede asli kaynaklarda bir kural bulunmadığı durumlarda tali kaynağa başvurulur.

- Örf ve adet hukuku :
 - Sürekli bir şekilde uygulanan,
 - Kendisine uyulması yönünde toplumda genel bir kanaat bulunan
 - Uyulmaması durumunda maddi veya manevi bir yaptırımla karşılaşılacak hukuk kuralları

C.YARDIMCI KAYNAKLAR:

- Bilimsel Görüşler (Doktrin/Öğreti): Hukuk bilimiyle uğraşan kişilerin görüşleri.
- Yargı Kararları: Mahkemelerce verilen kararlar.
 - İçtihatlar: Bağlayıcı değildir.
 - İçtihadı Birleştirme Kararları: Bağlayıcıdır.

III. YAPTIRIM

A. HUKUK KURALLARININ YAPTIRIM TÜRLERİ

1. Ceza

Suç veya kabahat işleyen kişilere için öngörülen yaptırımdır.

TCK'ya göre cezalar: Hapis cezası ve adli para cezası

İdari para cezaları

Ör: Sigara yasağının ihlali halinde karşılaşılan yaptırım.

Uyarma, kınama, kusur bildirme, geçici çıkarma veya büsbütün çıkarma → 657 sayılı kanun gereği belli statüde bulunan kişilere uygulanabilecek yaptırımlar. Öğrenciler için de uygulanabilir.

2. Cebri icra

Kişilerin özel hukuktan doğan borçlarını yerine getirmemeleri neticesinde devletin yetkili organlarının bu yükümlülüğün zorla yerine getirilmesini sağlaması cebri icradır.

Ör: Para borcunu ödemeyen borçlu

Boşanmış bir ailede çocuk annede kalıyor ve anne çocuğu babasına hiç göstermiyor. Babanın çocuğu görme hakkı da cebri icra vasıtasıyla yerine getirilir.

Kirayı ödemeyen kiracının evden çıkarılması da cebri icra aracılığıyla sağlanır.

3. Tazminat

Hukuka aykırı davranıştan veya bir borcun yerine getirilmemesinden kaynaklanan zararın giderilmesini öngören yaptırım tazminattır.

Maddi tazminat

- Aynen tazminat

- Nakden tazminat

Manevi tazminat

Ama her ikisi de karşı tarafa bir miktar para ödemeyi öngörür.

Bir sözleşmenin yerine getirilmemesinden doğabilir. Otobüsün kaza yapması. Hem maddi hem manevi

tazminat. Kişinin ruh sağlığı bozulmuşsa veya kişi sakat kalmışsa.

Hukuka aykırı bir fiil: Hakaret. Onur kırıcı bir davranış.

4. Hükümsüzlük (Geçersizlik)

Yapılmış olan bir hukuki işlemin hukuk alanında hiç var olmaması veya tam bir şekilde geçerli sayılmaması durumunda genel olarak hükümsüzlükten bahsedilir.

- Hukukta 3 çeşit hükümsüzlük durumu vardır.

→ **YOKLUK:** İşlem hukuk alanında hiç doğmamış sayılır. İşlemin kurucu unsurlarından birisi yoktur.

Ör: Nikah memuru önünde yapılmayan bir evlenme, imam nikahı.
Tapu siciline tescil edilmeyen bir gayrimenkul satışı

→ **BUTLAN:** İki çeşit butlan vardır.

- **Mutlak Butlan:** Burada hukuk alanında var olan bir işlem söz konusudur. Ancak, bu işlem hukuk kurallarının emrettiği şekle uygun olarak yapılmamıştır.

Ör: 3 dereceye kadar kan hısımlarının birbirleriyle evlenmeleri yasaklanmıştır. (halayla, dayıyla, teyzeyle) Eğer böyle bir evlilik bir şekilde yapılmışsa bu evlilik mutlak butlanla sakattır denir.

- Ancak bu işlemin geçersizliğine mahkeme tarafından karar verilmesi gerekir.

- Mahkeme bu işlemin geçersizliğine karar verdiğinde bu işlem başından itibaren geçersiz sayılır.

- Böyle bir hukuki işlemin geçersizliğini taraflardan herhangi birisi, veya bir başka kişi ileri sürebileceği gibi hâkim re'sen kendiliğinden de böyle bir karar verebilir.

- **Nisbi Butlan:** Burada, yine hukuk alanında var olan bir işlem vardır ancak bu işlemi meydana getiren unsurlardan biri eksiktir. Veya bu ilişkiyi doğuran irade açıklamalarından birinde bir sakatlık vardır.

Nisbi butlan durumunda hukuki işlemin geçersizliğine yine hakim tarafından karar verilmesi gerekir. Ancak bu durumda işlem bazen başından itibaren bazen de hakim kararından itibaren geçersiz olmaktadır. Sadece hukuki ilişkinin taraflarınca ileri sürülebilir hakim de re'sen dikkate alamaz.

Ör: Evlendiği kişinin sevdiği kadın değil de onun ikiz kardeşi olduğunu öğrenen bir kimse bu işlemin geçersizliğini isteyebilir. Ama bu evliliğin devamını da tercih edebilir. Eğer evliliğin iptalini isterse, bu evlilik mahkeme tarafından iptal edilmesinden itibaren geçersiz sayılır.

Ya da,

Aile baskısıyla evlendirilen bir kız bu evliliğin geçersizliğini o baskı ve cebir durumu ortadan kalkar kalkmaz mahkemeden talep ettiğinde yine mahkeme bu evliğin

geçersizliğine hükmeder hem de bu işlemin başından itibaren...

Ya da,

Kumaş toptancısından e-posta sipariş veren bir firma 1000 top yerine 10000 top yazmış. Bu siparişteki iradenin yanlış olduğunu mahkemeye bildirerek geçersizliğini isteyebilir ve bu durumda bu hukuki ilişki nisbi butlanla sakattır. (1 yıl içinde iptalini isteyebilir.)

➔ **TEK TARAFLI BAĞLAMAZLIK:**

Bir hukuki işlemin geçerliliği belirli bir kişinin veya makamın onayına bağlı olarak

yapılmasına bağlı iken, bu onay alınmadan bu işlem yapılmışsa tek taraflı bağlamazlıktan bahsedilir.

Örneğin, 15 yaşında bir çocuk bisikletini satmak isterse velisinin onayını almak zorundadır. Bu satış sözleşmesi çocuk bakımından bağlayıcı değildir.

5. İptal

İdari işlemlerin hukuka aykırılıkları halinde mahkeme kararı ile iptal edilmeleridir. İptal sadece idare hukukunda geçerli olan bir yaptırımdır.

IV. HUKUKUN BÖLÜMLERİ

A. KAMU HUKUKU - ÖZEL HUKUK AYRIMI

- **Kamu hukuk**, devlet ile devlet ve devlet ile kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen bunlar arasındaki karşılıklı hak ve mükellefiyetleri belirleyen, devletin kuruluşunu ve organlarını ve idaresini ele alan hukuk kurallarının tümüdür. Kamu hukukunda devlet otoritesi hâkimdir.
- **Özel hukuk**, eşit kişiler arasındaki ilişkileri, bunların karşılıklı haklarını ve yükümlülüklerini düzenler.
- **Karma Hukuk**: Bazı hukuk dalları vardır ki bunlara ne özel hukuk dalı diyebiliriz ne de kamu hukuku dalı. Yani hukukun bazı dalları her iki alanın özelliklerini de taşıyabilir.

KAMU HUKUKU ALANLARI	ÖZEL HUKUK ALANLARI
Anayasa Hukuku	Medeni Hukuk
İdare Hukuku	Borçlar Hukuku
Devletler Genel Hukuku	Ticaret Hukuku
Ceza Hukuku	Devletler Özel Hukuku
Yargılama (Usul) Hukuku	
(Medeni Usul, Ceza Muhakemesi, İdari Yargılama, Anayasa Yargısı)	
KARMA HUKUK ALANLARI	
İş hukuku,	
Bankacılık Hukuku,	
Fikir ve Sanat Eserleri Hukuku	

B. KAMU HUKUKUNUN DALLARI

1. Anayasa Hukuku

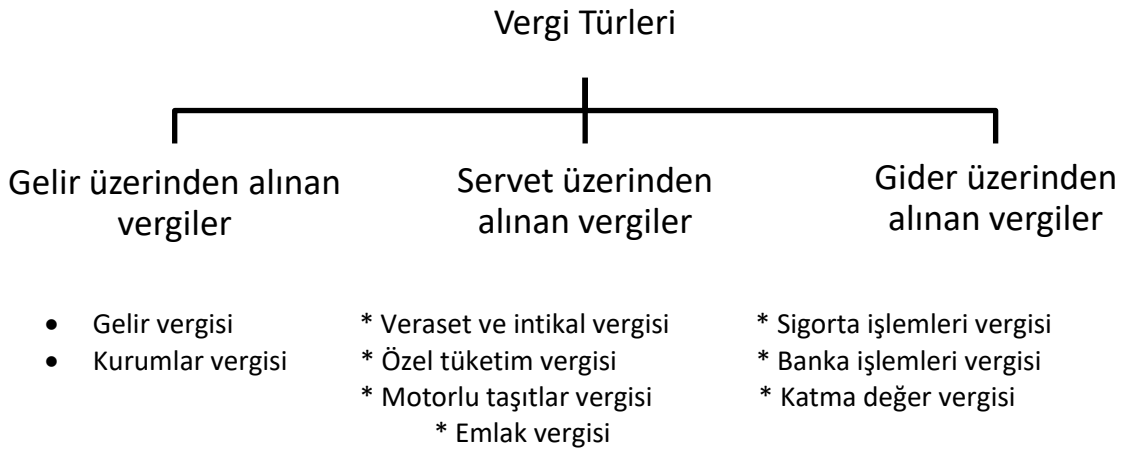
Devletin şeklini ve yapısını, temel organlarının kuruluş ve işleyişini ve temel hak ve hürriyetleri inceleyen hukuk dalıdır.

2. İdare Hukuku

Devlet idaresinin örgütlenmesini ve işleyişini, kişilerin idare ile olan ilişkilerini ve bunlar arasında çıkacak anlaşmazlıkların çözümünü düzenleyen hukuk kurallarıdır.

3. Vergi Hukuku

Devlet ile kişiler arasındaki vergi hak ve ödevlerini, vergi tahsilini ve vergiye konu olan olayları düzenleyen hukuk dalıdır.

Doğrudan Vergi: Gelir ve servet üzerinden alınan vergilerdir.

Dolaylı Vergi : Gider üzerinden alınan vergilerdir.

*** Vergi resim harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla koyulur ve kanunla kaldırılır. Fakat bunlar üzerindeki muaflık, istisna ve oranlar Cumhurbaşkanı Kararı ile de belirlenebilir.

*** Vergi hukukunda eşitlik ilkesi uygulanmaz, adalet ilkesi uygulanır.

4. Ceza Hukuku

Suç teşkil eden fiillerin neler olduğunu ve bu gibi fiilleri yapanlara ne gibi cezalar uygulanacağını gösteren hukuk dalıdır.

4.1. Ceza Hukukuna Hâkim Olan İlkeler

- Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi (idarenin düzenleyici işlemleriyle suç ve ceza konulamaz.)
- Cezalandırmada adalet ve eşitlik ilkesi
- Hümanizma ilkesi (Kişinin cezalandırılmasının amacı topluma yeniden kazandırılmasıdır.)
- Cezaların şahsiliği ilkesi
- Kanunların bağlayıcılığı ilkesi (Kanunları bilmemek mazeret sayılmaz.)

4.2. Suç ve Suçun Unsurları

Suç, kanunda açıkça suç olarak tanımlanmış ve ceza tehdidi ile desteklenmiş olan fiildir.

Suçun Unsurları:

1. Kanuni Unsur: Bu unsur, kanunda açıkça suç olarak tanımlanmamış herhangi bir fiile ceza verilemeyeceğini ifade eder. Bu unsurun diğer adı tipiklik tir. Tipiklik unsurunu ifade eden ilke "kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesidir."

2. Maddi Unsur: Suçun var olabilmesinin ikinci unsuru, suç teşkil eden bir hareketin varlığıdır. Hareket icra ve ihmal olmak üzere iki şekilde ortaya çıkabilir. Bir hareket yaparak suç işlenmesi söz konusu ise icra, bir şey yapmayarak suç işlenmesi söz konusu ise ihmalden bahsedilir.

3. Manevi Unsur: Suçun var olabilmesi için gerekli son unsur, fiilin kusurlu bir irade tarafından yaratılmış olmasıdır. Kusurluluk kast ve taksir olarak iki şekilde ortaya çıkabilir.

4.3. Ceza Ehliyeti

4.3.1. Temyiz Kudreti (Ayırt etme gücü)

Temyiz kudreti, kişinin işlediği fiilin sonuçlarını kavrayabilecek akli melekelerle sahip olmasıdır. İyiye kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilme gücü...

Kural olarak, bir kişinin temyiz kudretine haiz olmaması yani ayırt etme gücüne sahip olmaması durumunda o kişiyi ceza ehliyeti yoktur. Yani o kişiye ceza verilemez.

- Kişinin temyiz kudretinin bulunmamasının, kişinin kendi iradesinden kaynaklanması...
- Alkol kullanma, uyuşturucu madde kullanması.
Bu durumda kişinin ceza ehliyeti vardır. Kişiyi ceza verilir.
- Kişinin temyiz kudretinin bulunmamasının kendi iradesi dışında başka bir sebepten kaynaklanması...
- Akıl hastalığı, uyuşturulma, hipnoz edilme vs.
Bu durumda kişinin ceza ehliyeti yoktur. Kişiyi ceza verilmez.

Akıl hastası veya madde bağımlısıysa kişi yüksek güvenlikli bir sağlık kuruluşunda tedavi altına alınır.

4.3.2. Yaş

0-12 → ceza ehliyeti yok (12 yaşını doldurmamış çocuklar)

12-15 → Ceza ehliyeti var. Ayırt etme gücü olup olmadığı araştırılır. Varsa cezada indirim uygulanır. Yoksa ceza verilmez.

15-18 → Ceza ehliyeti var ama ceza indirimli uygulanır.

18- → Ceza ehliyeti var.

ÖNEMLİ :
SAĞIR VE DİLSİZLER
İÇİN YAŞ SINIRLARI : + 3

4.3.3. Ceza Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Nedenler

- Meşru savunma ve zorunluluk hali
- Hakkın Kullanılması ve ilgilinin rızası
- Kanun hükmü ve amirin emri
- Sınırın Aşılması
- Cebir ve şiddet, korkutma ve tehdit
- Haksız tahrik
- Hata
- Yaş küçüklüğü
- Akıl Hastalığı
- Sağır ve dilsizlik
- Geçici nedenler: Alkol ve uyuşturucu madde etkisi altında olma

C. ÖZEL HUKUKUNUN DALLARI

1. Medeni Hukuk

Medeni hukukun temel kanunları Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'dur.

- Kişiler Hukuku: Ehliyet, hak, kişilik, hısımlık gibi kavramları düzenler.
- Aile Hukuku: Nişanlanma, evlilik, soy bağı gibi aile ilişkileriyle alakalı konuları düzenleyen medeni hukuk dalıdır.
- Miras Hukuku: Gerçek kişinin yani bir insanın ölümünden sonra onun parayla ölçülebilen bütün hak ve borçlarının (terekenin) ne olacağını düzenleyen medeni hukuk dalıdır. Terekenin belirlenmesi, taksimi ve mirasçılarının belirlenmesi....
- Eşya Hukuku: Kişilerin eşya üzerindeki hak ve menfaatlerini ve tasarruflarını düzenleyen hukuk dalıdır.
- Borçlar Hukuku: Kişinin ekonomik nitelikteki ilişkilerini ve bu ilişkilerden kaynaklanan Hakları ve yükümlülükleri düzenleyen hukuk dalıdır.

2. Medeni Kanunun Bölümleri - Başlangıç, Kişiler Hukuku, Borçlar Hukuku

1.1. Başlangıç Hükümleri

Dürüstlük: Herkes, haklarını ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır. Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz. Diyerek kişilere dürüst davranma yükümlülüğü yüklemiştir.

Dürüst davranma nedir, bir hak sahibinin hakkını yerine getirirken veya bir borçlunun borcunu öderken iyi ve doğru hareket etmesidir. Yani, dürüst, namuslu, makul, yaptığı işlemin sonucunu bilen orta zekalı bir insan benzer bir olayda nasıl hareket ederse öyle hareket etmedir.

ÖR: Arkadaşınız kantinde sizden 3 lira borç alıyor tost almak için diyor ki yarın öderim. Sonra kapınıza geliyor borcunu ödemek için normal... Ama saat sabahın 4'ünde gelirse normal mi?

3 katta oturuyoruz, yandaki tek katlı evin sahibi, evinin çevresine duvar ördürüyor. Bu onun hakkı. Ama duvarı 10 metre ördürüyor. İşte burada hakkın açıkça kötüye kullanılması.

İyi Niyet: Bir kişinin bir hukuki durumun varlığını bilmemesi ve bilmesinin de gerekmemesi durumunda o kişinin iyi niyetinin varlığından bahsedilir. Karşılıklı ilişkilerde iyi niyet asıldır. Yani hukuk düzeni kişiyi aslen iyi niyetli olarak kabul eder ancak menfaati zarar gören kimse kişinin iyiniyetli olmadığını iddia ediyorsa bunu ispatla yükümlüdür.

Ör: Mehmet Ahmet'ten bir kitap alıyor okumak için. Sonra bu kitabı Ayşe'ye satıyor. Ayşe iyi niyetli ise kitabın mülkiyetini kazanacaktır ancak iyi niyetli değilse kitabın mülkiyetini kazanamaz.

1.2. Kişiler Hukuku

Kişi Kavramı: Hukuk âleminde, haklara sahip olabilen ve borç altına girebilen varlıklara kişi denir.

GERÇEK KİŞİ	TÜZEL KİŞİ
İnsanlar.	Başlı başına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları veya bir amaca özgülenmiş olan bağımsız mal toplulukları tüzel kişiliği ifade eder.
Kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu andan itibaren başlar.	Kişi Toplulukları: Dernekler (7 kişi gerçek veya tüzel) Kazanç amacı gütmeyenler
Ölümlerle son bulur.	Şirketler kazanç amacı güderler
	Mal Toplulukları: Vakıflar

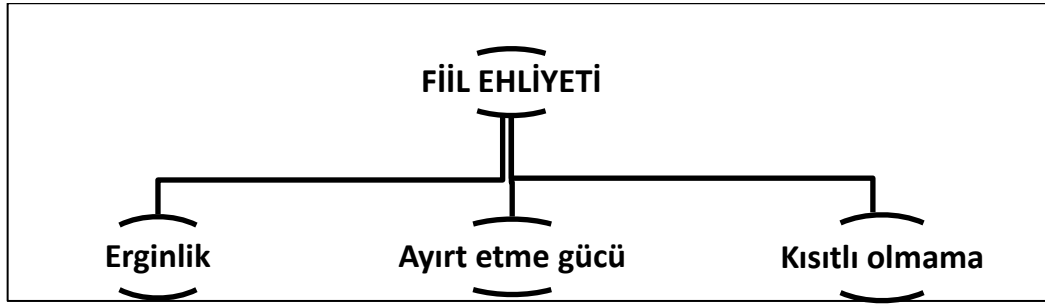
Ölüm Karinesi: Ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektirecek bir olay ya da durum içerisinde kaybolan kişi cesedi bulunamamış olsa bile ölmüş sayılır. Ölüm karinesinin uygulanması halinde en büyük mülki amir tarafından kişinin nüfus siciline ölü kaydı düşülür. Ölüm karinesi kişinin hukuki durumu üzerinde aynen ölüm gibi sonuç doğurur. Kişi evli ise evliliği kendiliğinden sona erer. Miras doğrudan mirasçılara geçer.

Gaiplik: Ölüm tehlikesi içinde kaybolan (1 yıl) ya da kendisinden uzun süre haber alınamayan kişi hakkında yasal temsilcilerinin başvurusu üzerine gaiplik kararı verilebilir. Gaiplik kararı sulh hukuk mahkemesi tarafından verilebilir. Gaiplik kararı ile kişi evli ise evliliği kendiliğinden sona ermez. Eşin ayrıca evliliğin sona erdirilmesi için mahkemeye başvurusu gerekir. Mirasçılar da ancak belli bir süre teminat göstermek kaydı ile mirasa sahip olabilirler.

1.2.1. Ehliyet Kavramı

HAK EHLİYETİ	FiİL EHLİYETİ
Hak ve borçlara sahip olabilme gücüdür. Kişiliğin başlamasından itibaren gerçek ve tüzel tüm kişiler hak ehliyetine sahiptir. Ancak gerçek kişiler, tam ve sağ doğmak şartıyla ana rahmine düştükleri andan itibaren hak ehliyetine sahiptirler. Miras, bağışlama gibi haklardan yararlanabilirler.	Bir kişinin kendi fiil ve eylemleriyle kendi lehine haklar ve kendi aleyhine borçlar yaratabilme gücüdür. Yani, sahip olduğu medeni hakları kullanabilme ehliyetidir.
• Hak ehliyeti medeni haklara sahip olmayı, fiil ehliyeti ise bu hakları kullanmayı ifade eder.	

1.2.2. Fiil Ehliyetinin Şartları

A. ERGİNLİK: Kanun koyucunun belirlediği belli bir yaşa gelmek veya kanunun izin verdiği hallerde hukuk düzeni tarafından o yaşa gelmiş sayılmak anlamlarına gelmektedir.

- **Olağan erginlik:** Kişinin normal olarak 18 yaşını tamamlamış olması ile kazandığı erginliktir.
- **Evlenme ile kazanılan erginlik:** Evlenme kişiyi ergin kılar. Evlenme yaşı hukukumuzda olağan durumda 17'dir. 17 yaşın doldurulmuş olması gerekir. Ancak olağanüstü durumlarda veya pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş kişiler de hakimın izni ile evlenebilirler.

Bu kişiler 18 yaşını doldurmadan boşanırlarsa ne olacak? Erginlik devam edecek.

16 yaşını doldurmamış kişiler evlenirse ergin olabilecekler mi? Mutlak butlanla sakat. Dolayısıyla erginlik de geçersiz hale gelecek.

- **Mahkeme kararı ile kazanılan erginlik:** 15 yaşını doldurmuş küçük, kendi isteği ve velisinin izni ile mahkemece ergin kılınabilir.

Bir zorunluluk yok peki neyi kıstas olarak alacak mahkeme? Küçüğün menfaatin.

B. AYIRT ETME GÜCÜ: Akla uygun biçimde hareket etme yeteneğidir. Bir başka deyişle; kişinin işlediği fiilin sonuçlarını kavrayabilecek akli melekelerle sahip olmasıdır.

Ayırt etme gücü, çeşitli sebeplerle kısıtlanmış veya tam olarak ortadan kalkmış olabilir. İşte böyle bir durumda kişinin ayırt etme gücünün yokluğundan bahsedilir. Böyle bir kişinin fiilleri hukuk alanında hüküm ve sonuç doğurmaz.

Ayırt etme gücünü ortadan kaldıran haller:

Yaş küçüklüğü - Akıl hastalığı - Akıl zayıflığı – Sarhoşluk veya buna benzer sebepler... (Hürriyeti bağlayıcı cezayla mahkumiyet yok !!!)

Bir kişi alıyor alkolü, alıyor alkolü, başlıyor etrafındakilerle sözleşme yapmaya , evini satıyor, arabasını satıyor vs. Bu kişiyi biz ehliyetsiz mi kabul edeceğiz?

C. KISITLI OLMAMA: Fiil ehliyetine sahip olabilme için aranan olumsuz şart ise o kişi hakkında mahkemeler tarafından bir kısıtlama kararı verilmemiş olmasıdır.

Kısıtlılık Sebepleri

ZORUNLU

- Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı (yaşlılık)

- Başkalarının güvenliğini tehlikeye sokma (sakarlık)
- Daimi surette bakıma muhtaç olma veya işlerini görmekten aciz olma (yatalak hasta)
- Savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlısı olma
- Kötü yaşama tarzı ve kötü deneyim
- Kendini darlık ve yoksulluğa maruz bırakma veya ailesini darlık ve yoksulluğa maruz bırakma
- Bir sene veya daha fazla özgürlüğü bağlayıcı ceza ile cezalandırılma

KENDİ İSTEĞİYLE

- Yaşlılık, sakatlık, deneyimsizlik, ağır hastalık sebeplerinden birinin varlığı... (19 yaşında holding sahibi olmuş kişi)
- Kendi işlerini gereği gibi yönetememesi hali

1.2.3. Fiil Ehliyetine Göre Gerçek Kişilerin Sınıflandırılması

	Ayırt etme gücü	Ergin olma	Kısıtlı olmama
Tam Ehliyetliler	+	+	+
Sınırlı Ehliyetliler	+	+	+
Sınırlı Ehliyetsizler	+	+ veya -	+ veya -
Tam Ehliyetsizler	-	+ veya -	+ veya -

	Hukuki İşlem Ehliyeti	Haksız fiil sorumluluğu	Dava ehliyeti	Taraf Ehliyeti
Tam Ehliyetliler	Tam	Tam	Var	Var
Sınırlı Ehliyetliler	Bazı işlemler için sınırlandırılmıştır	Tam	Evlilerin tam Yasal danışman atananların sınırlı	Var
Sınırlı Ehliyetsizler	3'e ayrılmıştır	Tam	Var	Var
Tam Ehliyetsizler	Yok	Kural olarak yok (istisna hakkaniyet sorumluluğu)	Yok	Var

Tam Ehliyetliler

Her türlü hukuki işlem ehliyetine sahiptirler ve haksız fillerinden sorumludurlar.

Sınırlı Ehliyetliler

Evliler ve kendisine yasal danışman atananlar. Kural olarak ehliyetlilerdir ancak bazı konularda hukuki işlem ehliyetleri sınırlandırılmıştır.

Evliler: Aile konutunun satılması

Yasal Danışman atananlar: Dava açma sulh olma, taşınmaz alım satımı, olağan yönetim dışındaki yapı işleri, ödünç verme ve alma, kefil olma...

Sınırlı Ehliyetsizler

- Bizzat yapamayacakları işlemler:

Kendilerini borç altına sokan işlemler (satım, hizmet sözleşmesi gibi) bizzat yapamazlar.

Bu işlemler yasal temsilcileri tarafından onlar adına yapılır.

Rıza (işlem yapılmadan önce) veya onama (işlem yapıldıktan sonra)

İşlem yapılınca kadar işlem tek taraflı bağlamazlık yaptırımına tabidir.

-Kendi başlarına yapabilecekleri işlemler:

-Kendilerini borç altına sokmayan karşılıksız kazandırmaları tek başlarına yapabilirler.

Ör: Bağış kabul edebilirler. Ancak mükellefiyetli bağışlama olmaması lazım. Okulu bitirirsen sana araba alacağım...

- Kişiye sıkı sıkıya bağlı olan hakları kural olarak Nişanlanma ve evlenme hariç) yasal temsilcilerinin rızası olmadan yapabilirler.

*** Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar: Kişilerin bir temsilci aracılığıyla kullanamayacakları, bizzat kendilerinin kullanmaları gereken haklardır. Nişanlanma, evlenme, nişan bozma, tanıma, babalık davası açma kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardır.

- **Hiç yapamayacakları işlemler:** Bu işlemler sınırlı ehliyetsizin yasal temsilcilerinin rızasıyla dahi yapamayacağı işlemlerdir: Önemli bağışlamalar, Vakıf kurma ve kefil olma (kefalet) bu yasak işlemlerdendir.

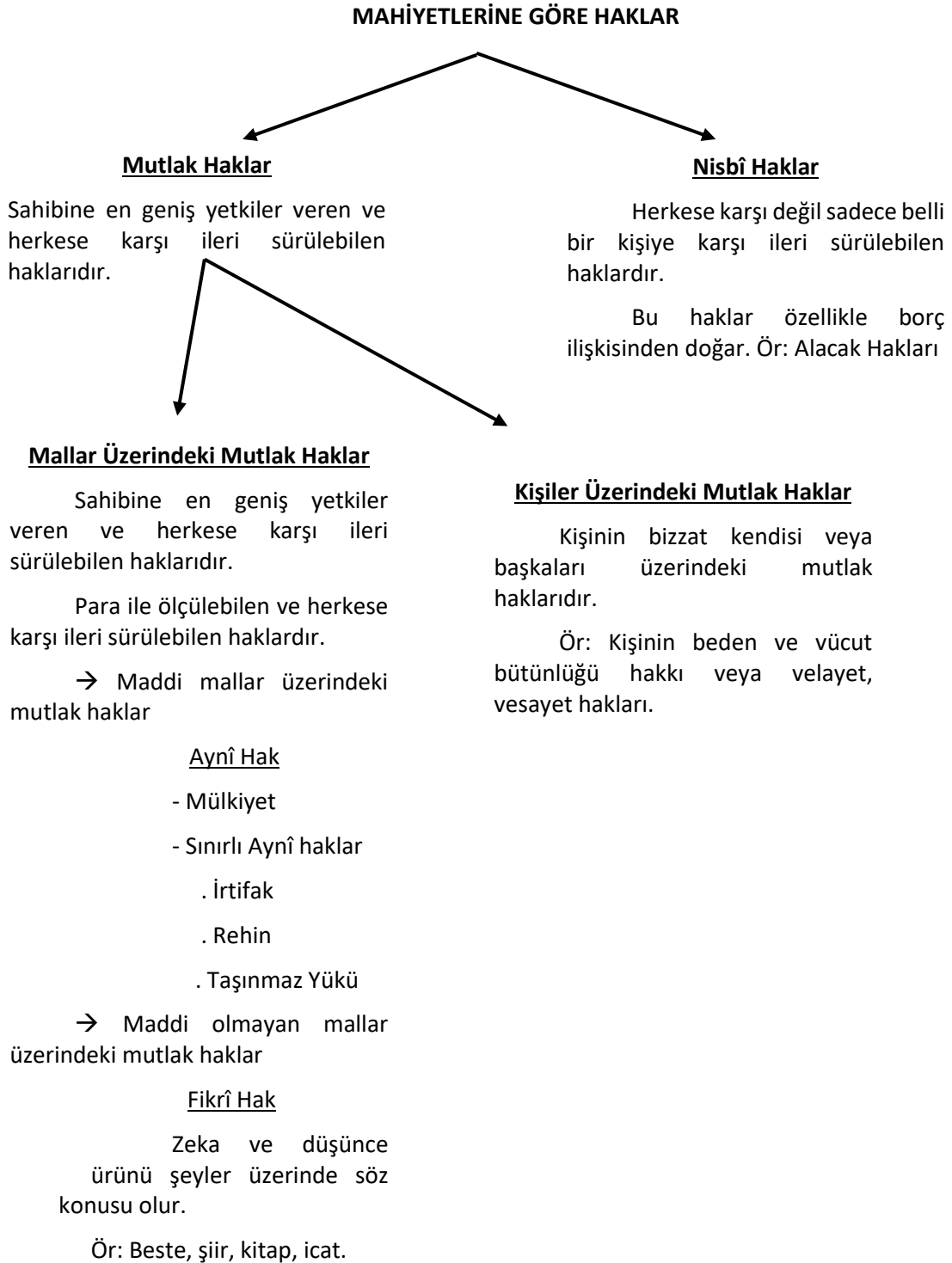
Tam Ehliyetsizler

Hukuki işlem ehliyetine sahip değildirler ve haksız fillerinden sorumlu değildirler.

İstisna: Hakkaniyet sorumluluğu

1.2.4. Hak Kavramı

Hak: Hukuk Düzeninin kişilere tanıdığı yetkidir.

1.3. Borçlar Hukuku:

1.3.1. Borç

Geniş anlamda: Borç ilişkisini ifade eder. Borç ilişkisi, iki taraf arasındaki bir hukuki bağıdır ve bu bağ ile bir kişi (borçlu), bir başka kişiye (alacaklı), bir şey vermek, bir şey yapmak ya da yapmamak yükümlülüğü altına girer. Alacaklı ise, borçludan edimini ifa etmesini istemek hakkına sahip olur.

Dar anlamda: Borç ilişkisindeki yükümlülüklerin her birine borç denir.

Edim: İki taraf arasında mevcut olup, bunlardan birini (borçluyu) diğerine (alacaklıya) karşı belli bir davranışta bulunmakla yükümlü kılan hukuki bağıdır.

1.3.2. Borcun kaynakları: Sözleşme - Sebepsiz zenginleşme - Haksız fiil

Sözleşme: İki tarafın karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamaları sonucunda meydana gelen iki taraflı bir hukuki işlemidir.

Sebepsiz Zenginleşme: Haklı bir sebep olmaksızın bir başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşen kimse bu zenginleşmeyi geri vermekle yükümlüdür.

Şartları: ZENGİNLEŞME – FAKİRLEŞME – İLLİYET BAĞI – HAKLI BİR SEBEBİN BULUNMAMASI

Ör: Ahmet yerine yanlışlıkla Mehmet'e para gönderilmesi. → iradede sakatlık

Parayı veren ödünç verdiğini düşünüyor,
parayı alan bağışlama yaptı sanıyor. → işlemin sebebi üzerinde birleşememe

Annesi ödüyor borcu, oğluna söylemiyor oğlu da gidiyor
bir daha ödüyor → Aynı borcun yanlışlıkla iki defa ödenmesi.

Haksız Fiil: İkiye ayrılır.

- Sözleşmeye aykırı davranış Satıcının malı zamanında teslim etmemesi, söz verilenden başka bir mal teslim edilmesi, sözleşmeden doğan bir edimin yerine getirilmemesi...
- Dar anlamda haksız fiil: taraflar arasında önceden belirlenmiş bir ilişki olmaksızın kanunun herkese yüklediği görevlere aykırı hareket edilmesi durumunda dar anlamda haksız fiilden söz edilir.

Ör: Bir şahsın diğerini yaralaması, hakaret etmesi, hırsızlık yapması...

Haksız fiilden borç doğmasının şartları:

HUKUKA AYKIRI BİR FİİL

ZARAR

KUSUR

İLLİYET BAĞI

1.3.3. Borcu Sona erdiren Sebepler

1. İfa
2. İbra
3. Takas
4. Birleşme
5. Kusursuz İmkânsızlık
6. Yenileme
7. Zamanaşımı

*** Ölüm, borcu sona erdiren bir sebep değildir.

V. HUKUK KURALLARI İÇERİSİNDE BOŞLUK ve BOŞLUKLARIN DOLDURULMA YÖNTEMLERİ

A. KANUN BOŞLUĞU

Kanun koyucunun yazılı hukuk kurallarını düzenlerken bilerek veya bilmeden bıraktığı boşluklara kanun boşluğu denir.

1. Kural içi boşluk:

Bilerek ve isteyerek bırakılan boşluktur şeklinde tanımlanmış. Aslında şu tanım daha doğru: hüküm içi boşlukta kanunda bir hüküm vardır ancak hüküm bu haliyle uygulanabilir değildir. Burada kanun koyucu hakime takdir yetkisi bırakmıştır.

Ör:

MK 4: Kanunun takdir yetkisi tanıdığı veya durumun gereklerini ya da haklı sebepleri göz önünde tutmayı emrettiği konularda hakim, hukuka ve hakkaniyete göre karar verir.

MK 5: Bu kanun ve borçlar kanununun genel nitelikteki hükümleri uygun düştüğü ölçüde tüm özel hukuk ilişkilerine uygulanır.

Kural dışı boşluk: Bkz. Açık boşluk... Kitap bu şekilde ayırmış ancak aslında açık boşlukla kural dışı boşluk aynı şeydir.

2. Örtülü boşluk:Yazılı kurallar içerisinde konu ile ilgili genel bir düzenleme vardır ancak bu genel düzenleme somut olaya uygulandığında adaletsizliğe veya kanun koyucunun amacına aykırı bir sonuç doğurmaktadır. Bu nedenle kanun hükmü uygulanamaz niteliktedir. İşte bu durumda kanundaki örtülü boşluktan bahsedilir.

Ör:

MK 979'a üçüncü kişi zilyetliği devredene karşı ileri sürebileceği sebeplerle şeyi edinene vermekten kaçınabilir. (bir şey üzerindeki fiili hakimiyet)

MK 254'e göre taşınmazın satımı ile kira sözleşmesi sona erer.

3. Açık boşluk: Yazılı kaynaklar içerisinde konuya uygulanacak genel veya özel bir düzenleme bulunmaması durumunda açık boşluktan bahsedilir.

Ör: MK 507. Ölenin cenaze masrafları terekeden karşılanır. Tereke bu masrafları karşılayabilecek durumda değilse...

B. HUKUK BOŞLUĞU

Bir hukuki problemin çözümünde yazılı ve yazısız kaynakların tamamına bakıldığında uygulanacak genel veya özel hiçbir bir hüküm bulunamaması durumunda hukuk boşluğundan bahsedilir. Bu durumda hâkim, hukuk boşluğunu **örf ve adet hukuku kurallarına bakarak** doldurur, örf ve adet hukuku kurallarında da somut olaya uygulanacak bir hüküm bulamaz ise **kendisi kanun koyucu olsa idi nasıl bir kanun koyar ise** olayı bu şekilde çözüme kavuşturur.

ANAYASA HUKUKU

I. ANAYASA HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

A. ANAYASACILIK DÜŞÜNCESİ VE DOĞUŞU

Bütün kanunların üstünde olan ve daha zor bir şekilde değiştirilebilen kurallar yapılması gerektiği düşüncesine anayasacılık düşüncesi denir.

1700'lerin sonunda ortaya çıkan bu düşüncenin amacı, devlet iktidarının sınırlandırılması ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerinin devlet karşısında güvenceye alınmak istenmesidir. Zira anayasa sayesinde iktidarın sınırları çizilmiş olacaktır ve vatandaşların hak ve özgürlükleri kuşkuyla yer vermeyecek şekilde belirlenmiş olacaktır.

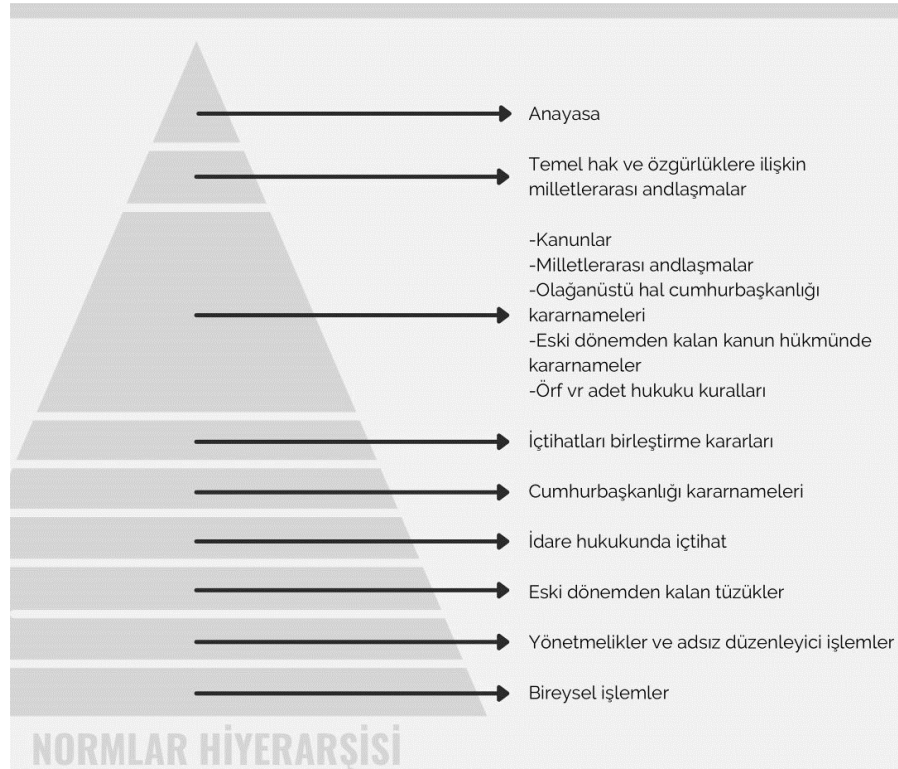
Dünyanın ilk Anayasası, 1787 Amerika Birleşik Devleti Anayasası'dır.

İkinci Anayasa 1791 tarihli Fransız Anayasasıdır.

Anayasa: Adında da içerdiği üzere anayasa da bir 'yasa'dır.

Anayasa;

- Devletin temel organlarının² kuruluş ve işleyişini, bu organların birbirleriyle olan ilişkilerini,
- Vatandaşların devlet karşısında sahip oldukları hakları ve özgürlükleri düzenler.
- Anayasa'yı diğer yasalardan ayıran özellik normlar hiyerarşisinin en üstünde yer almasıdır.

Anayasa hukuku kavramı devletin kuruluş ve işleyişini, temel hak ve özgürlükleri konu alan bir hukuk dalıdır.

² YASAMA-YÜRÜTME-YARGI

Bu anlamıyla anayasa hem **hukuki** hem de **siyasi** bir metindir.³

Maddi anlamda anayasa: Konusu bakımından devletin işleyişini ve temel hak ve özgürlükleri ele alıyorsa

Şekli anlamda anayasa: Nerede düzenlendiğine bakılır. Bir norm, normlar hiyerarşisinde en üst sırada yer alan ve diğer kanunların kendisinden kaynaklandığı, kendisine tabi olduğu ve Anayasa adında bir metinde düzenlenmişse şekli anlamda anayasadır.

B. ANAYASA TÜRLERİ

YAZILI ANAYASA – YAZISIZ ANAYASA

- Uzun süre uygulanma
- Kendisine uyulması yönünde toplumda yerleşmiş bir inanç
- Uyulmaması durumunda maddi yaptırım

YUMUŞAK ANAYASA – SERT (KATI) ANAYASA

Kanunlarla aynı usullerle değiştirilebilen anayasalara yumuşak anayasa denir.

Kanunlardan daha zor usullerle değiştirilebilen anayasalara sert anayasa denir.

ÇERÇEVE ANAYASA - KAZUİSTİK ANAYASA

Kısa ve öz hükümler / uzun ve ayrıntılı hükümler

1921 Anayasası 24 madde, ABD Anayasası 4 sayfa ve 7 maddeden oluşmaktadır.

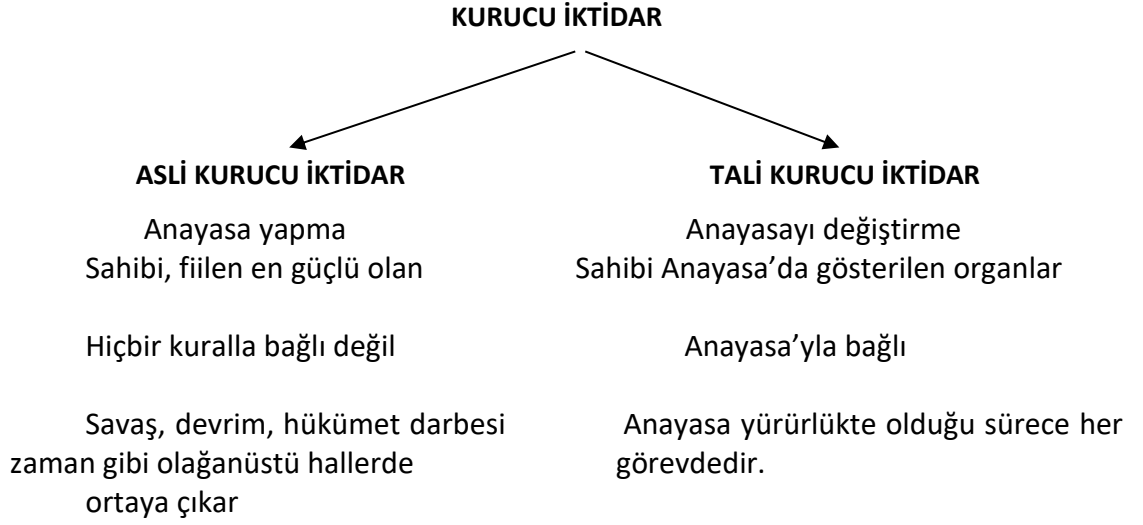
1982 Anayasası 177 maddedir.

md. 169 Ormanların korunması ve geliştirilmesi.

md. 172 Tüketicilerin korunması.

³ Konusu bakımından siyasi, normlar hiyerarşisindeki yeri itibarıyla de hukuki bir metindir.

C. İKTİDAR TİPLERİ

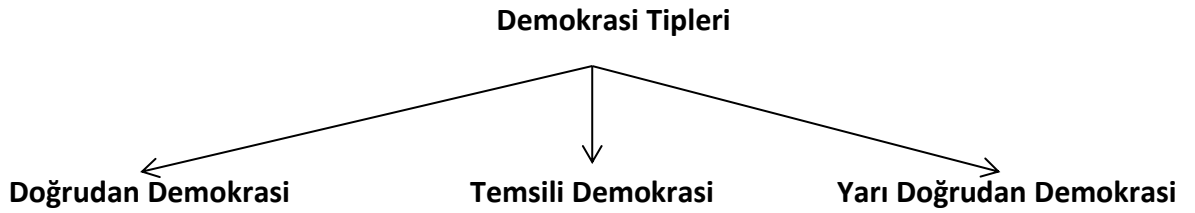

D. DEMOKRASİ

Demokrasi, halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir... →İdeal anlamda demokrasi. Uygulanabilirliği yoktur.

Normatif Demokrasi ise uygulanabilen bir demokrasiyi ifade eder.

- Etkin siyasal makamlar seçimle iş başına gelmelidirler.
- Seçimler düzenli aralıklarla tekrar edilmelidir.
- Seçimler serbest olmalıdır.
- Birden çok siyasal parti olmalıdır.
- Muhalefetin iktidar olabilme şansı olmalıdır. (Hukuken bir engel olmamalıdır)
- Temel kamu hakları tanınmış ve güvenceye alınmış olmalıdır.

YARI DOĞRUDAN DEMOKRASİNİN ARAÇLARI:

Halk oylaması (Referandum): Yasama işlemi konusunda halkın oyuna başvurulması.

Halk Vetosu: Halkın kendiliğinden harekete geçerek yasama organınca kabul edilmiş bir yasaya hayır diyebilmesi.

Halk Girişimi: Halkın belli sayıda imza toplayarak bir yasa çıkarması veya yasama organını harekete geçirmesi.

Temsilcilerin Azledilmesi: Halkın memnun olmadığı temsilcileri görevden alabildiği bir usuldür. Emredici vekalet -Temsili vekalet

II. TÜRKİYE'NİN ANAYASAL DÜZENİ

A. Sened-i İttifak (1808)

Sened-i İttifak, 1808 yılında padişah ve ayanlar arasında imzalanan bir anayasal belgedir. Bir anayasadır diyemiyoruz çünkü normlar hiyerarşisinde en üst sırada yer almaz ve anayasa olarak adlandırılmaz.

Öyleyse Sened-i İttifak maddi anlamda bir anayasal belgedir.

Tarihsel önemi tarihimizdeki ilk anayasal belge olmasıdır.

Bu belge ile padişaha ait yetkilerin bir kısmı ayanlar ile paylaşılmıştır. Böylece cezalandırma ve vergilemede keyfilik önlenmeye çalışılmıştır. Böylece padişahın otoritesi güçlendirilirken, ayanlar da bir takım imtiyazlara sahip olacaklardı.

B. Tanzimat Fermanı (1839)

Gülhane Hattı Hümayunu olarak da bilinen Tanzimat Fermanı, da maddi anlamda bir anayasal belgedir.

Hukuk Devleti'ne geçişin ilk basamağı olan Tanzimat Fermanı ile **Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan tüm uyruklar** can, mal, ırz ve namus güvencesi verilmiş, eşitlik sağlanmış, vergi, askerlik ve yargılamada düzenleme yapılmış, mülkiyet hakkı ve müsadere yasağı getirilmiştir.

Kanunların Meclis-i Ahkam-ı Adliye denilen bir organ tarafından hazırlanması ve daha sonra yürürlüğe girmesi için padişahın onayına sunulması kabul edilmiştir.

Fermana ve buna göre çıkarılacak kanunlara yöneten ve yönetilen **herkes** uyacaktır.

Bu yönüyle Tanzimat Fermanı bir nevi temel haklar bildirgesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

C. Islahat Fermanı (1856)

Islahat Fermanı'nın amacı Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan **Müslim ve Gayrimüslim tebaa arasında** bir eşitlik sağlayabilmektir. Bu ferman ile **gayrimüslimlerin** de askerlik yapabilmeleri, **gayrimüslimlere** bir takım siyasi haklar tanınması, inanç ve ibadet hürriyeti, işkence ve eziyetin yasaklanması gibi bir takım düzenlemeler getirilmiştir.

D. Kanun-i Esasi (I. Meşrutiyet - 1876)

Kanun-i esasi ilk anayasamızdır. Dolayısıyla hem maddi anlamda hem de şekli anlamda bir 'anayasa'dır.

Kanun-i esasi ile padişah yetkilerinin bir kısmının bir parlamento ile paylaşılması öngörülmüştür. Ancak Kanun-i Esasi ile padişahın üstünlüğü mutlak bir şekilde vurgulanmıştır. Kanun-i Esasi'nin başlıca özellikleri şunlardır:

- Türk Anayasacılığı'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk anayasasıdır.
- Sert ve kazuistik bir anayasadır.
- Meclis çift kanatlı bir meclistir ve **Meclis-i Umumi** olarak adlandırılır.
 - **Meclis-i Mebusan:** Halk tarafından seçilir. 4 yıl görevde kalır. (40 yaş, halkın güveni, devlet hizmetinde bulunmuş.)
 - **Meclis-i Ayan** :Padişah tarafından seçilir ve ömür boyu görevde kalır.

- Yürütme, padişah ile Heyet-i Vükela⁴ denilen bir organdan oluşan iki başlı bir yapıya sahiptir.
- Meclis-i Umumi üyeleri yasama dokunulmazlığı ve yasama sorumsuzluğundan faydalanır.
- Meclis üyeleri padişahın onayı olmadan kanun teklif edemez.
- Padişah meclis üyelerini hakkında soruşturma başlatabilir ve meclis üyelerini sürgüne gönderebilir.
- Padişah basını sansür edebilir.
- Padişah parlamentoyu feshedebilir.

İşte II. Abdulhamit bu yetkiye dayanarak iki yıl sonra Meclis-i Umumi'yi süresiz olarak feshetmiş ve parlamentoyu dağıtmıştır. Böylece 1878'den başlayıp 1908'e kadar devam eden istibdat dönemi başlamış ve bu dönem 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile son bulmuştur.

E. 1909 Değişiklikleri (I. Meşrutiyet – 1908'den Sonra)

1909 değişiklikleri ile 1876 Kanun-i Esasi'sinde önemli değişiklikler yapılmış ve parlamenter sisteme geçiş süreci başlamıştır.

1909 değişiklikleri ile tam padişahın yetkileri gerçek anlamda sınırlandırılmış ve tam anlamı ile meşruti monarşiye geçilmiştir.

- Heyet-i Vukela'nın sorumluluğu artık padişaha karşı değil Meclis-i Umumi'ye karşıdır.
- Egemenlik padişah ile meclis-i umumi arasında paylaşılmıştır.
- Kanun tekliflerinin padişahın onayından geçmesi usulüne son verilmiştir.
- Padişahın meclisi feshetme yetkisi sınırlandırılmış ve Meclis-i Ayan'ın onayına bağlanmıştır.
- Basın sansür edilemez.
- Temel hak ve özgürlüklerin kapsamı genişletilmiştir.
- Kanun dışı sürgün yasağı getirilmiş ve padişahın sürgün yetkisi kaldırılmıştır.

F. 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nda yenik düşmüş ve galip devletlerce toprakları işgal edilmiştir. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Misak-ı Milli'yi kabul etmesinin ardından ise başkent İstanbul işgal edilmiş ve meclis dağıtılmıştır. Bu gelişmelerin ardından Mustafa Kemal önderliğinde Ankara'da 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi kurulmuştur. Büyük Millet Meclisi 20 Ocak 1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanununu kabul etmiştir.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun,⁵ başlıca özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Yalnızca maddi anlamda bir anayasadır. 1876 Kanun-i Esasi'si ilga edilmediğinden iki anayasa da aynı anda yürürlüktedir.
- 24 maddeden oluşan kısa bir anayasadır.
- İlk defa **milli egemenlik anlayışı** benimsenmiştir.
- Türk Devleti'nin ilk anayasasıdır.

⁴ Bir çeşit Bakanlar Kurulu olarak düşünülebilir.

⁵ Bundan sonra 1921 Anayasası olarak anılacaktır.

- Türk anayasacılık tarihindeki tek **yumuşak anayasadır**.
- Türk anayasaları içindeki tek **çerçeve anayasadır**.
- Meclis hükümeti sistem, benimsenmiştir.
- Meclis halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşur ve tek meclis vardır.
- Yasama ve yürütme görevleri meclis tarafından kullanılır.
- Yargı ile ilgili bir hüküm içermez.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve ülkedeki durumun barış ortamına dönmesinin ardından olağanüstü bir dönemin gereği olan 1921 Anayasasında 1923 yılında önemli değişiklikler yapılmıştır.

Bu değişiklikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1923 DEĞİŞİKLİKLERİ

- Hükümet şekli **cumhuriyet** olarak benimsenmiştir.
- Cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuştur.⁶
- Anayasal açıdan ikilik devam etmektedir.
- İlk defa resmi dilin Türkçe olduğu belirtilmiştir.⁷

1923 değişiklikleri 1924 Anayasası'nın bir habercisi olarak değerlendirilebilir.

*** 3 Mart 1924 günü hilafet kaldırılmıştır ancak devletin dininin İslam olduğu ifadesi Anayasa'da yer almaya devam etmektedir.

G. 1924 Anayasası (Teşkilat-I Esasiye Kanunu)

1924 Anayasası Türk Anayasaları içinde en uzun süre yürürlükte kalan anayasadır. Hem maddi hem de şekli bakımından bir anayasa olan 1924 Anayasa'sı, devletin şeklinin **cumhuriyet olduğuna dair** hükmü tekrarlamış ve bu **hükümün değiştirilemeyeceğini** hüküm altına almıştır.

- Sert ve kazuistik bir anayasadır.
- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir ve TBMM milletin temsilcisi sıfatıyla egemenlik hakkını kullanır.
- Temel hak ve hürriyetler "Türkler'in Hukuk-u Ammesi" başlığı altında ayrı bir bölüm olarak düzenlenmiştir. Ancak temel hak ve hürriyetlerin korunması için yeterli hukuki güvenceler ortaya koymamıştır.
- Devlet rejiminin **cumhuriyet** olduğu, resmi dilin **Türkçe** olduğu, dinin **İslam** olduğu, başkentin **Ankara** olduğu bu anayasada düzenlenmiştir.
- 1876 Kanun-i Esasi'si ve 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yürürlükten kaldırıldığından anayasal ikilik dönemi son bulmuştur.
- 1924 Anayasası **çoğunlukçu demokrasi**⁸ anlayışını benimsemiştir. (Çoğunluğun çıkarlarıyla toplumun genel çıkarlarının hiçbir zaman çatışmayacağını savunur.) (çatışabilir mesela vergi koyulması) Buna göre halkın temsil edildiği TBMM'de

⁶Hilafet ve saltanat 1921 Anayasası yürürlükteyken kaldırılmıştır.

⁷ Ne 1921 Anayasası'nda ne de 1923 değişiklikleri ile başkente dair bir hüküm yer almamaktadır.

⁸ DİKKAT !!! ÇOĞULCU DEMOKRASİ DEĞİL, ÇOĞUNLUKÇU DEMOKRASİ...

çoğunluğa sahip siyasi partinin ülkenin yönetiminde sınırlandırılmaması (TEK PARTİ REJİMİ) esas geçerli olmuştur.

1924 anayasası yürürlükteyken çok önemli değişiklikler yapılmıştır. ÖSYM de özellikle 1924 anayasasında yapılan bu değişikliklerle ilgili sorular sormayı çok sevmektedir. Aşağıda 1924 anayasasında yapılan değişiklikleri tarihleriyle vermiş bulunuyoruz. Bu değişiklikleri tarihleriyle bilmek önem taşımaktadır.

**** 1928’de Devlet’in dini İslam’dır ibaresi anayasadan çıkarılmıştır.**

**** 1934’te seçmen yaşı 18’den 22’ye çıkarılmıştır.**

**** 1934’te kadınlara da seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.**

**** 1937’de Cumhuriyet, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, İnkılapçılık, Laiklik ilkeleri anayasaya eklenmiştir.**

**** 1946’da iki dereceli seçim sisteminden tek dereceli seçim sistemine geçilmiştir.** Halk doğrudan doğruya milletvekillerini seçmeye başlamıştır.

**** 1946’da ilk defa çok partili seçimler yapılmıştır.** 1946’da yapılan seçimlerden sonra Demokrat Parti de TBMM’de yer almıştır.

**** 1950’de ilk defa “gizli oy-açık sayım” usulüne göre seçim yapılmıştır.**

1950 yılında yapılan seçimlerden sonra Demokrat Parti oyların büyük çoğunluğunu alarak tek başına iktidar olmuştur. Demokrat Parti iktidarı dönemi 27 Mayıs 1961 Darbesi ile son bulmuştur ve 1961 Anayasası dönemi başlamıştır.

!!!Divan-ı Ali (Yüce Divan) ilk kez 1924 anayasası ile kurulmuştur.

!!!Tüzüklerin Şura-ı Devlet (Danıştay) incelemesi sonrasında yürürlüğe girmesi esas ilk defa 1924 Anayasası döneminde benimsenmiştir.

H. 1961 Anayasası

27 Mayıs 1960 sabahı bir grup genç subay yönetime el koymuştur. Darbeyi yapanlar 12 Haziran 1960 tarihinde çıkardıkları 1 Sayılı Kanun ile 1924 Anayasası’nın bazı hükümlerini ortadan kaldırmışlardır.

1 Sayılı Kanun bir nevi geçici anayasa niteliğindedir. Bu kanun ile TBMM’nin yetkilerine sahip bir Milli Birlik Komitesi kurulması öngörülmüştür.

Milli Birlik Komitesi, çıkardığı 157 sayılı kanun ile, yeni bir anayasa yapmak üzere bir Kurucu Meclis kurulmasını hükme bağlamıştı. Buna göre kurucu meclis, Milli Birlik Komitesi ve Temsilciler Meclisinden oluşuyordu.

1961 Anayasası’nın temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Askeri müdahale sonucu hazırlanan bir anayasadır.
- Asli Kurucu İktidar tarafından hazırlanan bu anayasa, maddi ve şekli anlamda bir anayasadır.

- Sert ve kazuistik bir anayasadır.
- **Halkoyuna sunularak kabul edilen ilk anayasadır.**
- **Parlamente hükümet biçiminin benimsendiği ilk anayasadır.**
- **Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan oluşan çift kanatlı bir parlamento öngörülmüştür.** ⁹
- **Temel Hak ve Hürriyetlerin en geniş düzenlendiği anayasadır.**
- ** o ulcu demokrasi anlayışını benimsemiştir.**¹⁰
- Otorite ve özgürlük dengesinde ** zg rl kler ön plana alınmıştır.**
- Tbm'm'de  o unlu a sahip partinin denetlenebilmesi için **ilk defa, Anayasa Mahkemesi** kurulmuştur.
- **TRT ve  niversiteler  zerkle tirilmi leridir.**
- İlk kez **hukuk devleti ilkesi** benimsenmiştir.

1971 Muhtırasının ardından 1961 Anayasa'sında bir takım değişiklikler yapılmıştır.

1971 ve 1973 yılında yapılan bu de i ikliklerle **yürütme organı** yasama organı karşısında **güçlendirilmiştir.**

*** 1961 Anayasası'nda Milliyetçilik, Devletçilik ve Halkçılık ilkelerine yer verilmemiştir.

1971 ve 1973 yılında yapılan başlıca değişiklikler şunlardır:

- Bakanlar Kurulu'na **KHK (Kanun Hükmünde Kararname)  ıkarma yetkisi** verilmiştir.
- Üniversitelerin  zerkli i sınırlandırılmıştır
- TRT'nin özerkliği kaldırılmıştır.
- Memurlara verilen sendika kurma hakkı kaldırılmıştır.
- **Devlet Güvenlik Mahkemeleri** kurulmuştur.¹¹
- **Askeri Yüksek  dare Mahkemesi** kurulmuştur.
- Anayasa Mahkemesi'nin anayasa de i ikliklerini **sadece  ekil bakımından** denetleyebilece i kabul edilmiştir.
- Temel hak ve hürriyetlerin tümü için **genel sınırlama sebepleri** kabul edilmiştir.¹²

⁹ Millet Meclisi  yeleri 450 kişiden oluşur ve halk tarafından seçilir. Cumhuriyet senatosu  yeleri ise 165 kişiden oluşur, 150 kişiden oluşan birinci grup üyeler, halk tarafından seçilir ve 6 yıl görevde kalırlar. 15 kişiden oluşan ikinci grup üyeler ise cumhurbaşkanı tarafından seçilir ve ömür boyu görevde kalırlar.

¹⁰ D KKAT !!!  O UNLUK U DEMOKRASİ DEĞİL,  O UL U DEMOKRASİ... (Bkz. s. 4, 5. dn.)

¹¹ 2004 Anayasa De i iklikleri ile kaldırılmıştır.

¹² **1961Anayasası 11. Maddesi**

Temel Hak ve Hürriyetlerin  z , Sınırlanması ve Kötüye Kullanılamaması
Madde 11- (20.9.1971-1488) (1) Temel hak ve hürriyetler, Devletin  lkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, mill  güvenliğin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahl kın ve genel sa lı ın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak, ancak kanunla sınırlanabilir.

I. 1982 Anayasası

12 Eylül 1980'de TSK yönetime el koymuştur. Birçok devlet yetkisinin elinde toplayan MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ, 1 numaralı bildirisinde müdahalenin amacını şöyle açıklamıştır:

“...ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, Devletin otoritesini ve varlığını yeniden tesis etme, demokratik düzenin işlemesine mani olan sebepleri ortadan kaldırma...”

27 Ekim 1980'de kabul edilen ANAYASA DÜZENİ HAKKINDA KANUN 'a göre,

YASAMA YETKİSİ → MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ'ne

CUMHURBAŞKANININ YETKİLERİ → MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ BAŞKANI ve DEVLET BAŞKANINA

BAKANLAR KURULUNUN YETKİLERİ İSE → Bülend Ulusu başkanlığındaki sivillerden oluşan bir bakanlar kuruluna devredilmiştir.

Görüldüğü üzere Milli Güvenlik konseyi yeni bir anayasa ihdas edilinceye kadar anayasal düzenin sağlanması amacıyla bir GEÇİŞ DÖNEMİ öngörmüştür.

1981 yılında bir kanunla¹³ bir kurucu meclis oluşturularak yeni bir anayasa yapılmasına karar verilmiştir. Kurucu meclis iki kanatlı bir kurucu meclis olmuştur:

- MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ ve DANIŞMA MECLİSİ

Kurucu meclisin yeni anayasayı yapmak, siyasi partiler kanununu ve seçim kanunu hazırlamak gibi görevleri vardı. Aynı zamanda TBMM kuruluncaya kadar yasama görevini de yerine getirecekti.

1982 ANAYASASININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- 1) Kazuistik bir yöntemle hazırlanmıştır.
- 2) Sert bir anayasadır.
- 3) Bir geçiş dönemi öngörmüştür.
- 4) Hürriyet-otorite dengesinde otoritenin ağırlığını arttırmış ve
- 5) Yürütme organını güçlendirmiştir.
- 6) Az katılımcı demokrasi modelini benimsemiştir.
- 7) Siyasi tikanıklıkları giderici çözümler benimsemiştir.

Siyasi partiler yurt dışında teşkilatlanamazlar.

Kadın kolları, gençlik kolları ve vakıf kuramazlar.

Dernek, sendika, vakıf, kooperatif ve meslek örgütleriyle (barolar, odalar) siyasi ilişki kuramazlar ve onlardan destek alamazlar.

Cumhurbaşkanlığı seçimi 4 turda seçilmek zorundadır. 4 tur sonunda cumhurbaşkanı seçilemezse TBMM seçimleri yenilenir. (1961 Anayasası'nda bu hüküm yokken 1982 Anayasası böyle bir düzenleme öngörmüştür.

*** 2007 yılı Anayasa değişiklikleri ile artık Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmektedir.

¹³ 2485 sayılı kanun

İKİ ANAYASANIN KARŞILAŞTIRILMASI

BENZERLİKLER	
1	Askeri müdahale
2	Asli kurucu iktidar
3	Meclisin sivil kanadı seçimle oluşmamış
4	Her iki kurucu meclis de askeri ve sivil kanat olmak üzere ikili yapıdadır
5	Halkoyu
6	Her iki dönemde de mevcut anayasalar yürürlükte kalmış ve Anayasaların, Geçici Anayasa Düzeni Hakkındaki Kanun ile çatışmayan hükümleri yürürlükte kalmıştır.

FARKLILIKLAR	
1	1961 dönemindeki Temsilciler Meclisi 1982 dönemindeki Danışma Meclisine oranla daha temsili niteliktedir.
2	Temsilciler meclisinde kapatılan DP dışında kalan dönemin diğer iki partisi CHP ve CKMP, anayasanın hazırlanmasında büyük ölçüde etkili oldukları halde, Danışma meclisi tümüyle partisiz bir meclistir.
3	Kabul edilmemesi halinde ne olacağı... Halkoylaması sürecinin demokratikliği...
4	1961 'de sadece anayasa halkoylamasına sunulmuşken, 1982'de anayasa ile birlikte cumhurbaşkanı seçimi de halkoyuna sunulmuştur.
5	1961 yılında sadece Demokrat parti kapatılmıştır ancak 1982'de tüm siyasal partiler kapatılmış ve faaliyetleri yasaklanmıştır
6	1982 Anayasası daha kazuistik bir anayasadır. ¹⁴
7	1982 Anayasası daha sert bir anayasadır. ¹⁵
8	Her iki anayasa da parlamentar hükümet sistemini benimsemiştir ancak; 1961 Anayasası'nda çift kanatlı parlamento (MİLLET MECLİSİ-CUMHURİYET SENATOSU) söz konusu iken, 1982 Anayasası tek bir meclisten oluşmuştur.
9	1961 Anayasası'nda insan haklarına dayalı devlet ifadesi yer alırken, 1982 Anayasasında insan haklarına saygılı devlet ifadesi kullanılmıştır.
10	1961 anayasası halkın siyasete katılımını sağlamayı amaç edinmişken, 1982 anayasası halkın siyasetten uzaklaştırılmasını (depolitizasyon) amaçlamıştır.

¹⁴ 1961 Anayasası 157 madde ve 11 geçici madde

1982 Anayasası 177 madde ve 16 geçici madde

Ayrıca, 1982 Anayasası'nın tüm maddeleri daha uzun ve ayrıntılıdır.

¹⁵ 1982 Anayasasında değiştirilemeyecek hükümlerin sayısı arttırılmıştır. Yine 1982 Anayasasında olmayan bir onay safhası eklenerek, Cumhurbaşkanına, onaylamadığı anayasa değişikliklerini halkoyuna sunma yetkisi verilmiştir.

III. DEVLETİN TEMEL İLKELERİ

1982 Anayasası bir başlangıç ve 7 kısımdan oluşur. Kısımları aşağıda belirtilmiştir.

1. Başlangıç Kısmı
2. Genel Esaslar
3. Temel Hak ve Ödevler
4. Cumhuriyetin Temel Organları
5. Mali ve Ekonomik Hükümler
6. Çeşitli Hükümler
7. Geçici Hükümler
8. Son Hükümler

1982 Anayasasının I. maddesinde "Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir." diye belirtildikten sonra II. maddesinde Cumhuriyetin nitelikleri sayılmıştır. III. maddede Devletin bütünlüğü, resmi dili, bayrağı ve başkenti belirtilmiştir. Anayasanın dördüncü maddesinde ise ilk üç maddenin değiştirilemeyeceği belirtilmiştir. Anayasanın 2. maddesinde sayılan Cumhuriyetin nitelikleri şunlardır;

1. Cumhuriyetçilik İlkesi
2. Başlangıçta Belirtilen İlkeler
3. İnsan Haklarına Saygılı Devlet İlkesi
4. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet İlkesi
5. Demokratik Devlet İlkesi
6. Laiklik İlkesi
7. Sosyal Devlet İlkesi
8. Hukuk Devleti İlkesi

A. Cumhuriyetin Temel Niteliklerinin İncelenmesi

1. Cumhuriyetçilik İlkesi

Cumhuriyet hem bir devlet şekli hem de bir hükümet şekli olarak kabul edilmektedir.

Devlet şekli olarak Cumhuriyet, egemenliğin bir kişiye ve zümreye değil, toplumun tümüne ait olduğu bir devleti ifade eder.

Hükümet şekli olarak Cumhuriyet ise başta devlet başkanı olmak üzere, devletin başlıca temel organlarının seçim ilkesine oluşturulduğu bir hükümet sistemini ifade eder.

Bildiğiniz üzere devletin şeklinin cumhuriyet olduğu ilkesi ilk kez 1921 Anayasası döneminde 1923 yılı değişiklikleri ile anayasaya girmiş ve bundan bütün anayasalar bu ilkeye yer vermişlerdir.

***1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının ortak özelliklerinden birisi 1'inci maddede yer alan Cumhuriyetçilik ilkesinin değiştirilemeyecek bir hüküm olmasıdır.

2. Başlangıçta Belirtilen İlkeler

Anayasaya başlangıç koyma usulü 1961 Anayasası ile başlamış ve 1982 Anayasa ile devam ettirilmiştir. Anayasanın başlangıç kısmı Anayasa metnine dâhildir. 1982 Anayasasının başlangıç bölümünde yer alan ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

- > 12 Eylül 1980 harekâtının meşruluğu (1995 yılında Anayasadan çıkarılmışını)
- > Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılık
- > Atatürk milliyetçiliği ve medeniyetçiliği
- > Çağdaş medeniyet düzeyine ulaşma azmi
- > Milli egemenlik
- > Anayasanın ve hukukun üstünlüğü
- > Hürriyetçi demokrasi
- > Kuvvetler ayrılığı
- > Laiklik
- > Türk varlığının devleti ve ülkesiyle bölünmezliği
- > Yurtta sulh cihanda sulh arzusu

3. Atatürk Milliyetçiliğine Bağlı Devlet İlkesi

Atatürk milliyetçiliği, ırkçılığı reddeden, akılcı, çağdaş, medeni, barışçı, birleştirici, bütünleştirici bir milliyetçiliktir ve Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk sayılmasını esas alır.

1924 Anayasasında 1937 yılında yapılan değişiklik ile milliyetçilik ilkesine ilk kez yer verilmiştir.

1961 Anayasasında ise milli devlet ve Türk milliyetçiliği ifadelerinden söz edilmiştir. 1982 Anayasası ise yanlış anlama ve yorumlara yol açmaması amacı ile 2. defa maddede Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ifadesini kullanmıştır.

*** Atatürk milliyetçiliğine bağlı devlet ilkesinin doğal sonuçları, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği ilkesi ile resmi dilin Türkçe olduğu hakkındaki hükümdür.

4. Laiklik İlkesi

Laiklik, kişilerin dini inanç ve düşüncelerinden dolayı kınanamaması, farklı işlemlere tabi tutulmaması, kamu düzenini bozmamak koşulu ile serbestçe bulunabilmesi, din işlerinin, devlet işlerinden ayrılmasıdır.

Laik Devlet İlkesinin Gerekleri

- > Resmi bir devlet dininin bulunmaması
- > Devletin, bütün dinlerin mensuplarına eşit davranması:
- > Din kurumlarıyla Devlet kurumlarının ayrılmış olması;
- > Devlet yönetiminin din kurallarından etkilenmemesi
- > Din hizmetlerinin de bir kamu hizmeti olarak kabul edilmesi

LAİKLİK= DİN VE DEVLET İŞLERİNİN BİRBİRİNDEN AYRILMASI +DİN HÜRRİYETİ

Din hürriyeti= İnanç Hürriyeti + İbadet Hürriyeti

İnanç hürriyeti sınırlandırılmazken ibadet hürriyeti sınırlandırılabilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı

Din hizmetlerinin bir kamu hizmeti olarak düzenlenmesinden ötürü Diyanet İşleri Başkanlığı genel idare içinde yer alır.

İlk kez 1961 Anayasasında Diyanet İşleri Başkanlığının genel idare içinde yer aldığı 1982 Anayasası'nda da belirtilmiştir. 1982 Anayasasına göre Diyanet İşleri Başkanlığı, Laiklik İlkesi doğrultusunda bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.

1924 Anayasasının 1928 yılındaki değişikliği ile devletin dini İslam ibaresi Anayasadan çıkarılmış ve 1937 değişikliği ile laiklik ilkesi Anayasada yer almıştır.

5. Sosyal Devlet İlkesi

Sosyal devlet, devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla sosyal ve ekonomik yaşama aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören bir anlayıştır. Sosyal devlet anlayışı hukukumuzda 1961 Anayasası ile girmiştir. Sosyal devletin amacı vatandaşların sosyal durumlarını iyileştirilmesi, sosyal güvenliğin sağlanması ve vatandaşlar için asgari bir yaşam düzeyinin sağlanmasıdır.

Sağlık hakkı → Hastane Yapılması

Eğitim Hakkı → Okul Yapılması ve ücretsiz milli eğitim

Konut Hakkı → TOKİ

SOSYAL DEVLETİN ÖĞELERİ

- Ulusal geliri arttırmak
- Herkese İnsan haysiyetine yakışır asgari bir hayat düzeyi sağlamaya yönelik tedbirler almak
- Vergi adaletini sağlamak
- Kamulaştırma ve devletleştirme yapmak
- Planlama faaliyetlerinde bulunmak
- Bireylere sosyal haklar sağlamak → Grev Hakkı, toplu sözleşme hakkı, Sendika kurma hakkı gibi toplumun zayıf kesimlerin korumaya yönelik haklar

6. İnsan Haklarına Saygılı Devlet

İnsanların ırk, din, dil ayrımı gözetilmeksizin salt insan olmaları sıfatıyla doğuştan sahip oldukları, dokunulamaz, vazgeçilemez, devredilemez hak ve özgürlüklere; insan hakları denir.

1982 Anayasasının 12'nci maddesine göre, herkes kişiliğine bağlı, ", devredilemez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel haklar, insan hakları içinde Türkiye Cumhuriyeti'nce benimsenen, ayrıntıları ile düzenlenen, belli bir güvenceye kavuşturulan haklardan meydana gelir. 1961 Anayasası insan haklarına dayalı deyimini kullanırken 1982 Anayasası insan haklarına saygılı deyimini kullanmıştır.

7. Demokratik Devlet

Normatif demokrasinin ilkelerine dayanan devlettir.

Etkin siyasal makamların, seçimle işbaşına geldiği,

Serbest ve düzenli aralıklarla tekrarlanan seçimlerin uygulandığı

Birden çok siyasal partinin katıldığı seçimlerde, muhalefetin de iktidar olabilme şansının bulunduğu devlet.

8. Hukuk Devleti

Hukuk devleti insan haklarına saygılı ve bu hakları koruyucu adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmekle kendisini yükümlü sayan, bütün işlem ve eylemleri yargı denetimine bağlı olan devlettir.

Hukuk devleti kavramı ilk kez anayasaya 1961 Anayasası ile girmiştir.

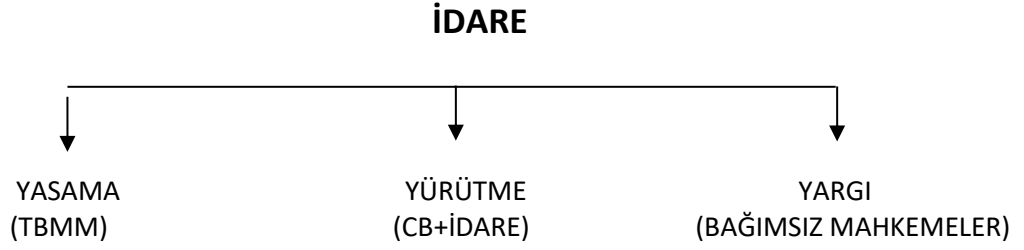
Hukuk devleti polis devleti deyiminin karşıtı anlamda kullanılmaktadır. Polis Devleti kavramı 17. ve 18. yüzyıllardaki toplumun refahı için her türlü önlemi almak ve vatandaşların bütün işlerine karışmak, haklarını kısıtlamak yetkisine sahip olan mutlak hükümdarlıklar için kullanılır.

Hukuk Devletin Unsurları

1. Temel hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması
2. Kanunların anayasaya uygunluğunun yargısal denetimi
3. Kanuni idare (yasal yönetim)
4. Devlet faaliyetlerinin belirliliği
5. İdarenin yargısal denetimi
6. Mahkemelerin bağımsızlığı ve yargıç güvencesi
7. İdarenin mali sorumluluğu
8. Kanuni hâkim güvencesi
9. Ceza sorumluluğunun ilkeleri

İDARE HUKUKU

I. İDARE HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

*** Cumhurbaşkanı da *siyasal görevleri dışında* idarenin içinde yer alır.

Yasama ve yürütmenin düzenleyici işlemleri ile saptadığı yönde yürütülen kamusal etkinliklere **İDARİ İŞLEV** denir.

A. İdarenin Görevleri

- 1) Milli Güvenliğin Sağlanması : Cumhurbaşkanı, TBMM'ye karşı sorumludur.
- 2) Kolluk Faaliyetleri: Bireylerin toplum içinde güvenli ve huzurlu bir şekilde yaşamaları için düzenin korunmasını sağlama faaliyetleri
- 3) Özendirme ve Destekleme Faaliyetleri: Belirli alanlarda çalışmak isteyenlere yardım sağlamak, destek vermek.
- 4) İç Düzen (Öz Yönetim) : Personel alımı, çalıştırması eğitilmesi...
- 5) Planlama Faaliyetleri : DPT ve MGK planlamadan sorumludur.

*** İdarenin her türlü eylem ve işlevlerine karşı yargı yolu açıktır. Bu durum HUKUK DEVLETİ ilkesinin bir gereğidir.

Kendini hukukla bağlı saymayan, toplumsal yaşamın her alanını düzenleyerek toplumsa alana müdahale eden devlete **POLİS DEVLETİ** denir.

Anayasası'ya göre;

- 1) TSK mensupları hakkındaki disiplin cezaları
- 2) HSK kararları
- 3) OHAL KHK'ları

dışında bütün işlemler, yargı denetimine tabidir.

B. İdare Hukukunun Özellikleri

- > İdare Hukuku tedvin edilmemiş (dağınık) bir hukuk dalıdır
- > İdare Hukuku içtihatlarla (uygulamalara) dayanan bir hukuk dalıdır
- > İdare Hukukunda kamu yararı düşüncesi egemendir
- > İdare Hukuku alanında hukuksal yetkiler kuralıdır, yani ilgililerin iradesine ya hiç yer verilmemiştir ya da sınırlı yer verilmiştir. Bu anlamda İdare Hukuku tek yanlıdır.
- > İdare Hukukunun uygulanmasından doğan uyuşmazlıklar İdari Yargıda çözümlenir.

İdari yargı organları şunlardır:

- İdare Mahkemeleri
- Vergi Mahkemeleri
- Bölge İdare Mahkemeleri
- Danıştay
- Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

II. TÜRK İDARE TEŞKİLATINA HÂKİM OLAN ANAYASAL İLKELER

Türk idare teşkilatına hâkim olan anayasal ilkeler:

- Hukuk devleti ilkesi
- Demokratik devlet ilkesi
- Laik devlet ilkesi
- Sosyal Devlet İlkesi
- Merkezden Yönetim İlkesi
- Yerinden Yönetim İlkesi

MERKEZDEN YÖNETİM İLKESİ: Merkezden yönetim idarenin topluma sunacağı hizmetlerin başkent adı verilen devlet merkezinden ve tek elden yürütülmesidir.

Merkezden Yönetimin Özellikleri

- > Tüm idari hizmetler bir merkezde toplanmıştır. Kararları uygulayan ve sorumluluğu taşıyan merkezdir.
- > Merkezden yönetimin üstlendiği görevler merkeze ait görevliler tarafından yürütülür.
- > Tüm harcamalar ve imkânlar merkez tarafından yürütülür.
- > Hizmetler için gelir ve giderler merkezde toplanmıştır.

A. Yetki Genişliği

Yetki genişliği ilkesi merkeziyetçiliği yumuşatma ve esneklik sağlama ve merkeziyetçiliğin uygulanması halinde ortaya çıkan uyumsuzluk ve sakıncaları asgari seviyeye indirmeyi amaçlar.

Yetki genişliği, merkezden yönetim adına taşradaki üst düzey bir kamu görevlisinin karar alması uygulamasıdır. Ülkemizde yetki genişliği ilkesi merkezi idarenin taşra örgütlerinden sadece il idaresine verilmiştir. Bunu da VALİ yerine getirmektedir. Bu yetki milli bir kamu hizmetinin yürütülmesi için kullanır. Gider ve gelirleri merkezi idarenin bütçesinde yer alır.

B. Yerinden Yönetim İlkesi

Merkezin üstlenmediği kimi kamu hizmetlerinin merkezden ayrı ve özerk kamu idareleri tarafından yürütülmesidir.

Merkezi idare kendi personeli ile bizzat kontrol etmek yerine tüzel kişiliği haiz özerk idarenin faaliyetlerini denetlemekle yetinmektedir. Bu idari yönetim tarzı yerinden yönetim ilkesi olarak adlandırılır.

Yerinden Yönetimin Özellikleri

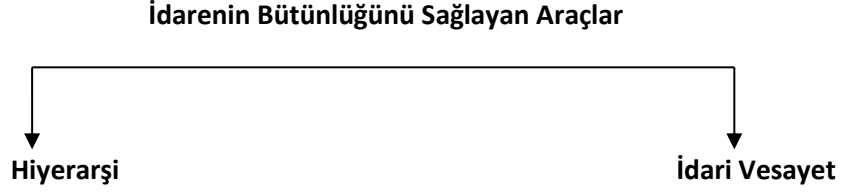
- ^ Devlet tüzel kişiliği dışında ayrı bir kamu tüzel kişiliğine sahiptir.
- ^ Devletten ayrı mal varlıkları ve bütçeleri vardır.
- ^ Kamu görevlileri merkezi idarenin hiyerarşisine tabi değildir.
- ^ Merkezi idarenin vesayet denetimine tabidirler.
- ^ Genel Karar Organlarını yörelerin seçmenleri belirler.

Merkezden Yönetimin Yararları	* Güçlü bir devlet yönetimi sağlar. * Hizmetlerin etkili yapılabilmesi için gerekli ihtisaslaşma sağlanır. * Kamu hizmetlerinin belirlenmesinde yerel etkilerden uzak kalındığı için hizmetler * Daha rasyonel yürütülür. * Harcamalar daha az bir maliyetle yapılır.
Merkezden Yönetimin Sakıncaları	* Bürokrasi ve kırtasiyeciliği arttırır. * Demokratik ilkelere uygun değildir. * Kamu hizmetlerinin uygulanmasında siyasal etki ve baskılar önemli rol oynayabilir. * Hizmetlerin yöresel ihtiyaçlara göre yürütülmesi zorlaşır.

Yerinden Yönetimin Yararları	* Demokratik ilkelere uygundur. * Kırtasiyecilik ve bürokrasi azalır. * Hizmetler yöresel ihtiyaçlara uygun hazırlanır.
Yerinden Yönetimin Sakıncaları	* Nitelikli eleman sıkıntısı vardır. * Yürütülen hizmetlerin kalitesinde bölgesel farklılıklar çıkar. *Ülkenin tekliğini bozabilir ve mali yönden denetimleri güçtür. * Partizanca uygulamalar ortaya çıkabilir

C. İdarenin Bütünlüğü İlkesi

1982 Anayasası'na göre, idare, kuruluş ve görevleriyle bir bütündür. İdarenin bütünlüğü iki hukuki araç tarafından sağlanır.

HIYERARŞİ:

Merkezi idare kuruluşları arasında ve aynı tüzel kişilik içerisinde yer alan çeşitli örgüt ve birimler arasında bütünlüğü sağlayan araçtır.

Merkezi idare teşkilatında hiyerarşik düzenin en üstünde BAKAN yer alır.

İDARİ VESAYET:

Devletin bütünlüğünü ve kamu hizmetlerinin tüm ülke düzeyinde uyumlu bir şekilde yürütülmesini sağlamak için devlet tüzel kişiliğinin ve bu tüzel kişiliği temsil eden merkezi idarenin yerinden yönetim kuruluşları üzerinde sahip olduğu denetim yetkisidir.

III. KAMU GÖREVLİLERİ

- * Memurlar (657 Sayılı Kanuna ve kamu hukukuna tabidirler.)
- * Sözleşmeli Personel (657 Sayılı Kanuna ve kamu hukukuna tabidirler.)
- * Geçici Personel (657 Sayılı Kanuna ve kamu hukukuna tabidirler.)
- * Kamu işçileri (Özel hukuka tabidirler.)

Devlet Memuru Olabilmenin Şartları

- T.C. Vatandaşı olmak
- En az ilköğretim mezunu olmak
- 18 yaşını doldurmuş olmak
- Taksirli suçlar hariç ağır hapis veya 6 ay hapis cezası almamış olmak
- Devlete Karşı suç, zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçları işlememiş olmak
- Askerlikle ilişkisinin bulunmaması (Askerliğini yapmış olmak, ertelemiş olmak veya yedek sınıfa geçmiş olmak gereklidir.)
- Sağlık engeli bulunmamak

İstisnai Devlet Memurları

* TBMM memurlukları * Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri

* Valiler * Büyükelçiler

* TOKİ Başkanı * MİT Müsteşarı ve Müşaviri

* Gelir İdaresi Başkanı * Başbakanlık Müşaviri

MEMURLUK MESLEĞİNİN ÜÇ TEMEL İLKESİ	
KARİYER İLKESİ	Devlet memurlarının yaptıkları hizmetler için gerekli bilgilere ve yetiştirme şartlarına uygun bir şekilde sınıfları içerisinde en yüksek derecelere kadar ilerleme imkânına sahip olmalarıdır.
LİYAKAT İLKESİ	Memurluğa girmeyi, sınıflar içinde ilerleme ve yükselmeyi ve görevin sona erdirilmesini, yetenek esasına dayandıran ve böylece memurları güvenliğe kavuşturan bir ilkedir.
SINIFLANDIRMA İLKESİ	Memurluklar 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'na göre 10 sınıfa ayrılmıştır - Genel hizmetler idare sınıfı - Teknik hizmetler sınıfı - Sağlık hizmetleri sınıfı - Eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı - Avukatlık hizmetleri -Din hizmetleri - Emniyet Hizmetleri - Yardımcı Hizmetler - Mülki idare amirleri hizmetleri - Milli istihbarat hizmetleri

IV. DİSİPLİN HUKUKU

MEMURLARININ DİSİPLİN CEZALARININ HİYERARŞİSİ	
UYARMA KINAMA	* 2010 Yılı Anayasa değişiklikleri ile yargı yolu açılmıştır. * Üst amirler tarafından verilebilir. * 5 Yıl sonra sicilden silinirler
AYLIKTAN KESME KADEME İLERLEMESİNİ DURDURMA DEVLET MEMURLUĞUNDAN ÇIKARMA	* "Yüksek Disiplin Kurulu" tarafından verilir. * 10 Yıl sonra sicilden silinir.

İKİNCİ KİTAP
EĞİTİM HUKUKU

I. EĞİTİM HAKKI

A. Eğitim Hakkının Tanımı ve Kapsamı ¹⁶

Eğitim, bireyin içerisinde yaşadığı toplumun dilini, inançlarını, değerlerini, tutumlarını, tavırlarını, olaylara ve başka insanlara karşı tutum ve davranışlarını, sorunlara karşı bulduğu çözüm yollarını öğrenmesi, bunları kendi kişiliğine yansıtması sürecidir. Bir ya da birden fazla meslek öğrenmede, bu meslekleri icra ederek yaşamını devam ettirmede eğitim süreci hayati bir rol oynar. Bu ehemmiyetine binaen toplumda yaşayan her bireyin eğitim alma hakkı vardır ve bu hakkın yasal düzenlemeler açısından garanti altına alınması gerekmektedir.

Eğitim hakkının çift anlamı olan soyut bir kavramı ifade ettiği söylenebilir. Eğitim hakkının birinci anlamı, bireyin vatandaşı olduğu devletten kendisini eğitmesini talep etmesidir. İkinci anlamı ise yasal yollarla belirlenen kişilerin başkalarını eğitime yetkisi ile donatılmasını ifade eder. İlk anlamı ile kullanıldığında eğitime hakkından ikinci anlamı ile kullanıldığında ise eğitime hakkından söz edilebilir.

Eğitim hakkı konusunda hükümetlerin dört önemli yükümlülüğü olduğuna vurgu yapılmaktadır:

1. Mevcudiyet
2. Erişilebilirlik
3. Kabul edilebilirlik ve
4. Uyum sağlayabilirlik.

Eğitim hakkı *mevcudiyet* kavramı açısından; yeterli maddi kaynaklar, yeterli sayıda ve çeşitte ihtiyaca cevap verebilecek elverişli okullar, öğretmenlerin istihdamı, özlük hakları ve sendikal özgürlüklerin mevcudiyetiyle ilgilidir.

Erişilebilirlik kapsamında bütün çocukların yaşlarına göre zorunlu eğitime erişebilmesine fırsat verilmesidir.

Kabul edilebilirlik kavramı eğitimin niteliği ile ilgili olup, mesleksen açıdan öğretmen ve okul yöneticilerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına vurgu yapmaktadır.

Uyum sağlayabilme açısından ise okulların, her bir öğrencinin ihtiyacına yanıt verebilmesini ifade etmektedir.

Eğitim, her çocuk ve yetişkinin temel hakları arasında yer alır. Eğitim hakkının gerçekleşmesi, her bireye kabul edilebilir seviyede öğrenmeyi sağlayacak fırsatların verilmesiyle mümkündür. Her bireyin ilgileri, yetenekleri, öğrenme ihtiyaçları ve özellikleri bakımından *biricik* olması eğitim sistemlerinin, her bireye göre farklılık gösteren özellik ve ihtiyaçları göz önüne alan eğitim müfredatları ve düzenlemeleri içermesini gerektirmektedir. Hak kavramı Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlükte “adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç” şeklinde tanımlanmaktadır. Hukuksal bir tanım olarak hak bir kimsenin isteyebileceği, ileri sürebileceği ve kullanabileceği, devlet ve toplumun hukuk düzeni ve yasaları aracılığıyla güvence altına alınmış bir durumu” ifade etmektedir.

Bütün bireyler, insan onuruna yakışan bir hayat seviyesine ulaşabilmek için, en azından temel düzeyde eğitim alma hakkına sahiptir. Bundan dolayı, günümüzde eğitim hakkı temel insan hakları arasında kabul edilmekte, eğitim hakkının gerçekleşmesi açısından sosyal devletin önemine vurgu yapılmaktadır. Zira devletlerin pozitif eylemleri olmadan eğitim hakkının var olabilmesi mümkün

¹⁶ Bu başlık altında yer alan metin bazı küçük değişiklikler yapılarak Zülfü DEMİRTAŞ, Uluslararası Antlaşmalar Çerçevesinde Engellilerin Eğitim Hakkı, TİHEK Dergisi, S. 2, Temmuz 2019, s. 43-45’den naklen aktarılmıştır.

değildir. Sosyal devlet anlayışı, eğitimi devletin en başta gelen yükümlülükleri arasında saymakta ve tüm vatandaşların eşit imkânlar ölçüsünde eğitim hakkını kullanmasını hedeflemektedir.

Eğitim hakkının da arasında yer aldığı insan hakları etnik köken, milliyet, din, cinsiyet veya başka özelliklerden dolayı ayırım yapmaksızın, herkes için onurlu bir hayatı güvence altına alan haklar¹¹ olup, bu haklardan, herkesin yararlanması beklenir. Sadece belli birey ve grupların bu haklardan gerektiği şekilde yararlanmaması ve insan onurunu zedeleyen her husus, bir insan hakkı sorunudur.

İnsan hakları negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve katılma hakları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. *Negatif statü hakları*, bireye doğuştan gelen bazı haklara, kimsenin müdahale etmemesini talep etme haklarıdır. Bu haklar, anayasada, kişinin temel hak ve özgürlükleri şeklinde yer alır. *Pozitif haklar ya da isteme hakları* olarak nitelendirilen haklar, devletin sadece dokunmamakla yetinmeyeceği, bunların gerçekleştirilmesini de sağlamakla yükümlü olacağı haklardır. Başka bir ifadeyle, pozitif statü hakları, devletten bir şeyler yapmasını talep etme hakkıdır. Bu hakların sağlanması için, devletin bireyleri birtakım olanaklarla donatması, olumlu faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. *Katılma hakları* ise bireyin siyasal iktidarın oluşmasına ve kullanılmasına yönelik haklardır. Bu haklar sayesinde vatandaşlar siyasal karar alıcıları belirleyerek siyasal ve idari kararları etkileyebilirler. Katılma hakları, siyasal toplum içinde bireyi aktif duruma getiren haklar olduğundan dolayı anayasalarda *siyasal haklar* olarak yer alırlar.

Bu sınıflandırmaya göre eğitim hakkı, pozitif statü hakları arasında yer almak birlikte negatif statü hakları ve katılma hakları gruplarıyla da kesişim kümesi olan bir haktır. Öyle ki bireyin eğitim hakkını kullanabilmesi amacıyla devletten okul, öğretmen ders kitapları ve araç-gereç talep etmesi pozitif statü hakları kapsamındadır. Eğitim hakkından yararlanabilmesi için ayrımcılığa tabi tutulmamasını isteme hakkı negatif statü hakları kapsamında yer alır. Kendisinin, toplumun ve ülkenin siyasal bilincine katkı sağlamak amacıyla en üst düzeye kadar eğitim talep etme hakkı ise katılım hakları arasında değerlendirilebilir.

İkinci Dünya Savaşı'nı müteakiben, eğitimin sadece devlete bırakılamayacağı anlayışına paralel olarak, hem Birleşmiş Milletler hem de sivil toplum örgütleri, bu hakkın takipçisi olmaya başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında hazırlanan anayasaların neredeyse tamamında, sosyal devlet anlayışını benimsedikleri için, eğitim hakkına yer verilmiştir. Bu dönemde insan hakları savunucuları, eğitim hakkı ile ilgili ulusal ve uluslararası hukuksal düzenlemeler ve belgeler üzerinde yoğunlaşmaya başlamışlardır. Günümüzde devletlerin, eğitim hakkını herkese ulaştırabilmek için daha çok sorumluluk yüklendikleri ve bütün vatandaşlarına eğitim gereksinimini adil bir şekilde karşılayabilmeleri amacıyla okul, öğretmen ve ders araç-gereçleri sağlamaya daha fazla kaynak ayırdıkları söylenebilir.

1982 Anayasasının 90. maddesi gereği, usulüne göre yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır. Bu madde uyarınca onaylanan insan hakları belgeleri kapsamında güvence altına alınmış haklar, devleti bağlayıcı niteliktedir. İç hukuktaki yasal düzenlemeler bu hakları güvence altına almasa da uluslararası sözleşmelerde tanınan haklar herkes için söz konusudur. Dolayısıyla, taraf olunan uluslararası sözleşmeler kapsamında yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanmada sıkıntılar bulunması halinde, ulusal mevzuatta ayrıca bir düzenleme olmasa dahi, böyle bir ihlal iddiasına dayanarak idari ve yargısal yollara başvurmak mümkündür.

B. Eğitim Hakkını Düzenleyen Başlıca Uluslararası Antlaşmalar¹⁷

Eğitim hakkını düzenleyen başlıca uluslararası antlaşmaların bazıları ve içerikleri şöyledir:

1. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi uluslararası hukuk açısından eğitim hakkını ele alan en temel metin olarak kabul görmektedir. Bu beyanname, bütün insanların hür ve eşit oldukları felsefesinden hareket etmektedir. Beyannamenin 26. maddesi herkesin eğitim hakkına sahip olduğunu; eğitimin, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasız olduğunu; ilköğretimin zorunlu, teknik ve mesleki eğitimin herkese açık olduğunu; yükseköğretimin ise yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olması gerektiğini dile getirmektedir. Bu madde, o tarihten sonra oluşturulan anayasalara ve eğitim hakkı ile ilgili yapılan bütün uluslararası sözleşmelere yol gösterici olmuştur. Türkiye' de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten sonra düzenlenen 1961 ve 1982 Anayasalarında eğitim hakkına bu beyannameye olduğu şekliyle yer almıştır.

2. İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi

Eğitim hakkını düzenleyen diğer bir belge 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesidir. Bu sözleşmenin Ek 1 Protokolünün ikinci maddesi eğitim ve öğretim hakkını düzenlemektedir. Bu maddeye göre hiç kimse eğitim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, eğitim ve öğretim alanında yükleneceği görevlerin yerine getirilmesinde, ebeveynlerin bu eğitim ve öğretimin kendi dini ve felsefi inançlarına göre yapılmasını sağlama haklarına saygı gösterir. Türkiye, bu sözleşmeyi kabul edildiği tarihte imzalamış ve 10 Mart 1954 tarihli Resmi Gazete yayınlarak yürürlüğe sokmuştur.

3. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilen ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi eğitim hakkına vurgu yapması açısından önemlidir. Türkiye bu sözleşmeyi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamış ve Türkçe çevirisini 11 Ağustos 2003 tarihli Resmi Gazetede yayınlamıştır. Sözleşmenin 13. maddesine göre, taraf devletler herkesin eğitim görme hakkını tanırlar; eğitim hakkının tam olarak gerçekleşmesini sağlamak amacıyla belli yükümlülükleri yerine getirirler; ebeveynlerin çocuklarına kendi inançlarına uygun bir biçimde dini ve ahlaki eğitim sağlama haklarına saygı gösterirler.

4. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 28. ve 29. maddeleri devletlere eğitim konusunda önemli sorumluluklar yüklemektedir. Türkiye bu sözleşmeyi 17., 29. ve 30. maddelerini, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Lozan Barış Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tuttuğunu belirten bir çekince koyarak 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 11 Aralık 1994 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Bu sözleşmenin 28. maddesi devletlerin çocuğun eğitim hakkını kabul edeceğini ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirleri alacağını; uygun bütün araçları kullanarak, yükseköğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getireceğini; okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde yürüteceğini hükme bağlamaktadır. Sözleşmenin 29. maddesi ise çocuğun kişiliğinin, zihinsel ve bedensel

¹⁷ Bu başlık altında yer alan metin bazı küçük değişiklikler yapılarak Zülfü DEMİRTAŞ, Uluslararası Antlaşmalar Çerçevesinde Engellilerin Eğitim Hakkı, TİHEK Dergisi, S. 2, Temmuz 2019, s. 45-47'den naklen aktarılmıştır.

yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi; insan haklarına ve temel özgürlüklere saygısının geliştirilmesi; çocuğun ebeveynlerine, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği kökene, ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi sorumluluğunu yüklemektedir.

Toparlamak gerekirse, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yapılan uluslararası antlaşmalara imza atan devletler çocuğun eğitim hakkını tanımışlardır. Bu bağlamda ilköğretimi bütün çocuklar için parasız hale getirme; mesleki ve teknik eğitimi çeşitlendirme ve her çocuğun yükseköğretime ulaşabilmesi için gerekli düzenlemeleri yapma hususlarını taahhüt etmişlerdir. Türkiye de bu sözleşmelerin neredeyse tamamını imzalayarak diğer devletler gibi gerekli yükümlülüğü üstlenmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye konulan çekinceler yoluyla devletin bütünlüğüne hanel getirebilecek dava konularında uluslararası yargı yolunu kabul etmeyeceğini açıkça deklare etmiştir. Bu durumlarda kendi anayasası ve Lozan Antlaşması'nın hükümlerinin çıkmayacağını resmen sözleşmelere yansıtmıştır.

C. Eğitim Hakkının Türk Pozitif Hukukundaki Başlıca Dayanakları

1. 1982 Anayasası

Eğitim hakkı, 1982 Anayasası'nın Temel Haklar ve Ödevler Başlıklı İkinci Kısımının Sosyal Haklar ve Ödevler başlıklı Üçüncü Bölümünde "Eğitim ve Öğretim Hakkı ve Ödevi" kenar başlıklı 42. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hakkın sosyal haklar bölümünde düzenlenmiş olmasından çıkarılabilecek ilk sonuç, kanun koyucunun bu hakkı bir pozitif statü hakkı olarak tanıdığıdır. Buna göre 1982 Anayasası'na göre eğitim hakkı, devletin yalnızca tanınmasının yeterli olmadığı; bununla birlikte bu hakkın hayata geçirilmesi için gerekli olan hukuki, sosyal ekonomik ve diğer gereklilikleri yerine getirmesi gereken bir haktır. Fakat Eğitim ve Öğretim, Anayasa'da yalnızca bir hak olarak tanımlanmamıştır. Eğitim öğretim aynı zamanda hem hak hem de bir ödevdir. Eğitim öğretimin hak boyutu bireylere bu konuda hukuken tanınmış menfaatleri talep etme yetkisi verirken; ödev boyutu ise bireylere eğitim ve öğretim alanında birtakım yükümlülükler yüklemektedir.

Anayasa'nın 42. maddesinde yer alan düzenlemeye göre;

Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, Devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası andlaşma hükümleri saklıdır.

Anayasa’da eğitim ile ilgili olarak 42. madde dışında da hükümler bulunmaktadır. Anayasanın kanun önünde eşitliği düzenleyen 10. maddesi; temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını düzenleyen 13. maddesi, temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmamasını düzenleyen 14. maddesi; din ve ahlak eğitimi ve öğretimi ile ilgili hükümleri içeren 24. maddesi, bilim ve sanat hürriyetini düzenleyen 27. maddesi, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının çocuklarının eğitimi ile ilgili olarak devlete yükümlülük yükleyen 62. maddesi, yükseköğretimle ilgili 130. ,131. ve 132. maddeleri eğitim ile ilişkili diğer hükümlerdir.

2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde eğitim, üç farklı eğitim kuruluşu tarafından verilmekteydi. Bunlardan birincisi, programları daha ziyade Kur’an ve Arapça öğretiminden oluşan “mahalle mektepleri” tarafından verilen eğitimdi. Medreseler de bu kapsamdaydı. İkincisi, batı tarzı eğitim programları benimseyen “Tanzimat Okulları” tarafından verilen eğitimdi. Bu gruba rüştiye (ortaokul), idadi (lise), sultani (lise) gibi okullar girmektedir. Üçüncüsü ise “misyoner okulları”, “yabancı kolejler” ve “azınlık okulları” tarafından verilen eğitimdi.¹⁸

Devlet yönetiminin dışında kalan ve dağınık halde bulunan bu eğitim kurumlarının devlet yönetimi altında toplanması amacıyla 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunla eğitim hizmetlerinin yönetim yetkisi ve görevi Milli Eğitim Bakanlığı’na verilmiştir.

3. İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu

5.1.1961 tarih ve 222 sayılı İlk Öğretim ve Eğitim Kanunu, eğitim ve öğretimle ilgili olarak; zorunlu ilköğretim çağı, okula devam zorunluluğu, öğretim süresi, okullaşma oranı, sınıftaki öğrenci sayısı, ilköğretim kurumları, ilköğretim görevlileri, ilköğretim kurulları, öğretmen ihtiyacı ve ilköğretimin mali kaynağı gibi ayrıntılı düzenlemeler içermektedir.

4. Milli Eğitim Temel Kanunu

14.6.1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, Türk milli eğitiminin düzenlenmesinde esas olan amaç ve ilkeleri, eğitim sisteminin genel yapısını, öğretmenlik mesleğini, okul bina ve tesisleri, eğitim araç ve gereçlerini ve Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümleri kapsayan ayrıntılı düzenlemeler içeren bir kanundur.

II. TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN TEMEL İLKELERİ

1. Genellik ve eşitlik

Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları

Milli eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

¹⁸ Mahmut ADEM, Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız, Cumhuriyet Kitapları, 2000.

3. Yöneltilme

Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

Milli eğitim sistemi, her bakımdan, bu yöneltilmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir. Bu amaçla, ortaöğretim kurumlarına, eğitim programlarının hedeflerine uygun düşecek şekilde hazırlık sınıfları konulabilir.

Yöneltilmede ve başarının ölçülmesinde rehberlik hizmetlerinden ve objektif ölçme ve değerlendirme metotlarından yararlanılır.

4. Eğitim hakkı

İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.

İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

5. Fırsat ve imkân eşitliği

Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

6. Süreklilik

Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

Gençlerin eğitimi yanında, hayata ve iş alanlarına olumlu bir şekilde uymalarına yardımcı olmak üzere, yetişkinlerin sürekli eğitimini sağlamak için gerekli tedbirleri almak da bir eğitim görevidir.

7. Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği

Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir; çağdaş eğitim ve bilim dili halinde zenginleşmesine çalışılır ve bu maksatla Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile işbirliği yapılarak Mili Eğitim Bakanlığınca gereken tedbirler alınır.

8. Demokrasi eğitimi

Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

9. Laiklik

Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

10. Bilimsellik

Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotları ile ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır.

Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımından teşvik edilir ve desteklenir.

11. Planlılık

Milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim - insangücü - istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ağırlık verecek biçimde planlanır ve gerçekleştirilir.

Mesleklerin kademeleri ve her kademenin unvan, yetki ve sorumlulukları kanunla tespit edilir ve her derece ve türdeki örgün ve yaygın mesleki eğitim kurumlarının kuruluş ve programları bu kademelere uygun olarak düzenlenir.

Eğitim kurumlarının yer, personel, bina, tesis ve ekleri, donatım, araç, gereç ve kapasiteleri ile ilgili standartlar önceden tespit edilir ve kurumların bu standartlara göre optimal büyüklükte kurulması ve verimli olarak işletilmesi sağlanır.

12. Karma eğitim

Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.

13. Eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği

Aynı alan içinde birden fazla örgün ve/veya yaygın eğitim kurumunun bir arada bulunması halinde eğitim kampüsü kurulabilir ve bunların ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere eğitim kampüsü yönetimi oluşturulabilir. Eğitim kampüsü bünyesindeki ortak açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettilmesi veya işletilmesi kampüs yönetimince yerine getirilir. Bu şekilde elde edilen gelirler, kampüsün ortak giderlerinde kullanılır. Eğitim kampüslerinin kuruluşu, yönetiminin oluşumu, gelirlerinin harcanması ve denetlenmesi ile bu fıkrafta belirtilen diğer hususlar Maliye Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır. Bu amaçla okullarda okul-aile birlikleri kurulur. Okul-aile birlikleri, okulların eğitim ve öğretim hizmetlerine etkinlik ve verimlilik kazandırmak, okulların ve maddi imkânlardan yoksun öğrencilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamak üzere; aynî ve nakdî bağışları kabul edebilir, maddi katkı sağlamak amacıyla sosyal ve kültürel etkinlikler ve kampanyalar düzenleyebilir, okulların bünyesinde bulunan açık alan, kantin, salon ve benzeri yerleri işlettirebilir veya işletebilirler. Öğrenci velileri hiçbir surette bağış yapmaya zorlanamaz. Okul-aile birliklerinin kuruluş ve işleyişi, birlik organlarının oluşturulması ve seçim şekilleri, sosyal ve kültürel etkinliklerden sağlanan maddi katkılar, bağışların kabulü, harcanması ve denetlenmesi ile açık alan, kantin, salon ve benzeri yerlerin işlettilmesi veya işletilmesinden sağlanan gelirlerin dağıtım yerleri ve oranları, harcanması ve denetlenmesine dair usul ve esaslar, Maliye Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle düzenlenir.

Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde, gerekli görülen hallerde il milli eğitim müdürlükleri; il sınırları içerisinde bulunan bir veya birden fazla eğitim kampüsü yönetiminin veya okul-aile birliğinin işlettiirebileceği veya işletebileceği yerlere ilişkin ihaleleri bunlar adına yapmaya yetkilidir.

Eğitim kampüsleri ve okul-aile birliklerinin gelirleri, genel bütçe gelirleri ile ilişkilendirilmeksizin eğitim kampüsü yönetimi ve okul-aile birliği adına bankalarda açılan özel hesaplarda tutulur.

Eğitim kampüsü yönetimleri ve okul-aile birlikleri, bu madde kapsamında yapacakları işlemler ve düzenlenen kâğıtlar yönünden damga vergisi ve harçlardan muaf; bunlara ve bunlar tarafından yapılan bağış ve yardımlar ise veraset ve intikal vergisinden müstesnadır.

14. Her yerde eğitim

Milli eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır.

Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Milli Eğitim amaçlarına uygunluğu bakımından Milli Eğitim Bakanlığının denetimine tabidir.